

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Чеченской Республики
МБОУ «СОШ № 1» г. Аргуна им.Х.Х.Хататаева

Выписка из ООП НОО
утв. приказом от 29.08.2023 г. 236/1-од

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета

«Литературное чтение на родном (чеченском) языке»

(1- 4 классы)

2023 г.

КХЕТОРАН КЕХАТ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметехула (предметан дакъа «Ненан мотт а, ненан маттахь йешар а») йолчу программийукъадогӀу кхеторан йоза, Iаморан чулацам, дешаран предметан кхочушдан лору жамIаш, тематически планировани.

Кхеторан йозано гойту йукъара Iалашонаш а, предмет Iаморан декхарш а, ткъа иштта чулацам къасторан некъаш а, коьртачу тематически дакъойн маххадор а, «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» дешаран предметан дешаран планехь йолу меттиг а.

Программо шерашца билгалбо дешаран предметан чулацам а, дешархой «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан гIирсашца Iаморан а, кхетош-кхиоран а, кхиоран а методически коьрта стратегиш а.

Хила леринчу жамIаша йукъалоцу дешаран берриге а муьрехь хила деза личностни и, метапредметни а жамIаш а, ткъа иштта дешаран хIора шеран предметни жамIаш а.

Тематически планированехь буьйцу программин чулацам билгалдаьхначу чулацаман дакъошца, гIуллакх кхочушдаран характеристика схьайоьллу, хIара йа важа тема Iаморехь лелор пайде долу некъаш а, кепаш а йовзуйту.

Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт бу, оьрсийн маттаца цхьаьна Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу гIуллакхо дика хьелаш кхуллу и мотт Iалашбан а, кхион а. I-4-чу классашкахь «Ненан мотт а, ненан литература» а предметан декъехь хьобхуш йу ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар, иза тIехьажийна йу дешархойн кхетаман-довзаран, хьасене хиларан, исбаьхьаллин-эстетикин таронаш кхион а, гIиллакх-оьздангаллин мехала болу хьежамаш кхолла а, бер нохчийн къоман культурина тIеозон а.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предмет – гуманитарин дешаран коьртачех цхьа предмет йу, цо адам кхиаран кхетаман а, гIиллакх-оьздангаллин а тIегIа билгалдо. Литературин дешаро гIо до йешаран а, литература талларан а мехалла а ша кхидIа кхиарехь мел ладаме ду хууш а, шена хетачун бух балон а, барта а, йозанца а шена хетарг охьадилла хууш а волу йешархо кхион а; хIара дуьне а, кху дуьненахь ша а вовзаран гIирс санна, йешар оьшуш хила а, стеган а, йукъараллин а йукъаметтигаш шера хилийта а.

Программо йукъалоцу кхеторан йоза а, предмет дIалацаран хила лерина жамIаш а, предметан чулацам а, программин хIора дакъа Iамон лерина долу сахьташ билгал а дохуш, тематикин планировани а, дарсел араьхарчу гIуллакхийн план а.

ХIара программа лерина йу ненан (нохчийн) меттан а, литературин а хьехархошна «Ненан (нохчийн) литература» предметана дешаран а, белхан а программаш хIиттон бухе йилла. Авторийн а, белхан а программаш йазйечеран йиш йу дешаран материал дIакхачорехь, хIотторехь а, сахьташ теманашка а, дакъошка а декъарехь шайна зеделлачу пайдаэца.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан герггара белхан программа кечйна йу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран программа кхочушйечу хьукматашна. Программа тӀехъажийна йу дешаран хьукматашна а, хьехархошна а методически гӀо дарна, цо таро лур йу:

1) «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» дешаран предмет хьехаран процессехь Федеральни пачхьалкхан йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран стандарташкахь билгалдина долу адаман кхиаран, метапредметни, предметни дешаран жамӀаш кхузаманан лехамашца догӀуш кхочушдан;

2) «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» дешаран предметан Ӏаморан хила лерина жамӀаш а, чулацам а ФГОС НОО а; йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран герггарчу хьесапан коьртачу программца (йукъарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин 2015-чу шеран 8-чу апрелехь № 1/15 протоколаца йинчу редакцехь) а; кхетош-кхиоран герггарчу хьесапан программца (магийна йукъарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин 2020-чу шеран 2-чу июнехь № 2/20 протоколаца бинчу сацамца) а догӀуш, дешаран шерашца билгалдан а, структура хӀоттон а;

3) Билггалчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билггала долу дакъа-тема Ӏамон лерина дешаран хан а нисйеш, ткьа иштта дешаран материалан дакъош/теманаш дӀалацарна тӀехъажийна долу дешаран гӀуллакхийн коьртачу кепех а пайда а оьцуш, календаран-тематически план хӀоттон.

Программин чулацам тӀехъажийна бу «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан декъана йолчу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьрта программа дӀалацарна Федеральни пачхьалкхан йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран стандарташкахь билгалдинчу тӀедахкарийн (тӀедожор) жамӀашка кхача.

«Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан декъана йолчу йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьрта программа дӀалацарна ФГОС НОО тӀедахкаршца догӀуш, курс тӀехъажийна йу Россин Федерацин культурин экъанехь ненан меттан литературин меттиг а, роль а муьлха йу а, историко-культурин, оьздангаллин, эстетическин мехаллаш Ӏалашйарехь а, цхьана тӀаьхьенера вукху тӀаьхьене дӀакхачорехь а лоцучу декъах а кхеторна; Россин Федерацин субъектан культурин а, гӀиллакх-оьздангаллин а, эстетикин а йуьхь кхолларехь къоман фольклоро а, исбаьхьаллин литературо а лоцучу декъах йуьхьанцара хьежам (хаарш) кхолларна а; ненан меттан литература къоман культурин дахаран довзаран цхьа коьрта дакъа а, къоман а, Россин а культурин хилам а, оьздангаллин мехаллаш а, ламасташ а лардаран гӀирс а, дуьнене а, къоман историга а, культурига а хьежам а хиларх кхетам кхолларна а, ненан маттахь йешаран лехамаш хиларна а.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» курсан бухе йиллина нохчийн литературо чулоцург къоман культурин ламастийн мехаллийн кодийн система йу боху ойла йу. Нохчийн къоман культурин ламасташ Iалашдаран гIирс хилла ца Iаш, нохчийн литература зIе йу къоман дIадаьлларг, карарниг, хиндерг вовшашца дузуш а, кегийчу дешархойн кхетаме и дуьллуш а.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ IАМОРАН IАЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет Iаморан Iалашонаш йу:

- Нохчийн литературе а, нохчийн матте а къоман культурин мехалчу декъе санна ойла кхолла;
- Дешархой шайн къоман культурин-меттан экъанна йукъабалор а, уьш къоман ламасташна а, культурин тIаьхьалонна а, кхузаманан хьелашна а йукъаозор;
- Чкъурашна йукъарчу зIенах кхетар, нохчийн культура IалашIарна шаш жобпалле хиларх ойла кхиор;
- Йешаран говзалла кхиор.

Цу Iалашонашка кхачаро хIара **декхарш** цхьалхадоху:

- Россин гражданалин идентичностан баххаш кхоллар, шайн Даймахках а, Россин халкъах а, Россин халкъийн цхьаалехь мехкан исторех а дозалла дан Iамор, шаш муьлхачу къомах ду кхетор; Россин дукхакъаьмнийн йукъараллин мехаллаш кхоллар;
- Нохчийн къоман историко-культурин зеделлачун тIалам бан Iамор, дешархочунна шен къоман культурин-меттан хьал довийтар; йуьхьанцарчу классийн дешархочунна нохчийн литература историко-культурин, обздангаллин, эстетикин мехаллийн хьоста санна йезайалийтар;
- Нохчийн литературехь гайтина йолчу нохчийн синкхетамна ладаме йолчу гIиллакз-обздагнгаллийн мехаллах хьежам кхоллар;
- Нохчийн литературин говзарш Iаморан буха тIехь нохчийн меттан исбаьхьаллин-эстетикин таронех хаарш совдахар;
- Адаман амал кхиарехь а, къамел шардарехь а даима йеша хьагам кхоллар;
- Тайп-тайпанчу текстийн чулацаман а, башхаллин а мах хадоран йешаран хаарш шардар, уьш йийцаре йарехь дакъалацар;
- Къамел даран йерриге а кепаш кхиар, йешначух лаьцна барта а, йозанца а дийца хаарш карадерзар.

НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР»

ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ДЕШАРАН ПЛАНЕХЬ МЕТТИГ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предметана программа йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь гайтинчу дешаран программа дIалацаран жамIийн предметни лехамийн буха тIехь хIоттийна а, 270 сахьтан (66 сахьт I-чу классехь а, 68 сахьташ 2—4-чу классашкахь) бараман дешаран йукъарчу тIедилларна лерина а йу. Программин инвариантни дакъа Iаморна луш дешаран 233 сахьт ду. 37 дешаран сахьтах лаьтташ йолу дешаран тIабхьалонан хан программин вариативни декъана дIало, цо йукъалоцу авторийн Iаматийн линейкина оьшу белхан программа хIоттийнчу авторша къастийна говзарш.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ПЕРГГАРА БЕЛХАН ПРОГРАММИН ЧУЛАЦАМАН КОЪРТА ЛИНИШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан программехь белла чулацам бу, и теллича нохчийн литературин къоман-культурин башхалла а; нохчийн меттан а, нохчийн литературин а Нохчийн Республикин а, Россин а историца, нохчийн къоман материале а, синбахаман а культурица а йолу зIе а йаста некъ лур бу. Курс лерина йу йуьхьанцарчу классийн дешархойн литературин а, культурин а хьежам шорбан; йуьхьанцарчу классийн дешархойн йешаран жигарчу гонна йукъайогIучу фольклоран а, нохчийн классикийн а, нохчийн кхузаманан литературин а говзарша таро ло дешархошна адамаллин мехаллашкахь нохчийн культурин а, къоман синкхетаман а коьртачу баххех кхетам бала. Йуьхьанцарчу классийн дешархошна йеша а, талла а схьахховдийначу нохчийн литературин говзарша схьагойту нохчийн къоман культурин тайп-тайпана аIонаш, жигарайоху даимлера мехаллаш (дикалла, доглазар, синшорто, къинхетам, эхь-бехк, бакъдерг, доьзалан мехаллаш, патриотизм, баккхийчаьрга ларам, адамалла, и. кх.дI.).

Кху программехь «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» курсан башхалла кхочушйина кху бахъанашца:

а) нохчийн къоман амал, Iадаташ, ламасташ, нохчийн культурин синбахаман мехаллаш, адамаллин мехаллаш а, эхь-бехк а гойтуш долу говзарш схьахаржарна;

б) нохчийн йаздархойн нохчийн бераллин дуьне гойтучу говзарш тIе тидам бахийтарна: доьзалехь бер кхетош-кхиоран башхаллаш, баккхийчаьрца а, нийсархошца а цуьнан йолу йукъаметтигаш, бери шена гонахара дуьне тIелацаран башхаллаш.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» Iаморо тIо дийр ду дешархойн мотт хьал долуш барна а, церан къамелан культура а, хьасене бовларан хаарш шардарна а. Шена тIехь программин проблемно-тематически блокаш хIитточу дидактически материалана культурно-исторически тIедалорах а пайдаоьцу. ХIора проблемно-тематически блока йукъайогIу нохчийн къоман синбахаман а, материале а культура гойтуш болу кхетамаш. Программехь йеллачу говзарийн чулацам йуьхьанцарчу классийн дешархочун лехамашна гонаха хIоттийна бу, хаьржинчу говзарийн башхаллашкахь гуш а бу.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТАРЕТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» курсан чулацам билгалбечу хенахь коьртачу тидамехь ду:

1. Къоман кхетамна мехала долу, йеххачу хенан йохалла — кхузамане кхаччалц — культурахь коьрта меттиг дIалоцу хIуманаш (масала, бакхийчаьрга, нене ларам, Даймахке безам, догдикалла, доглазар, нийсо йезар, эхь-бехк, сий, и.кх.дI.) Цу коьртачу кхетамашца болх дIахьо йуьхьанцарчу классийн дешархоша дIалоцур долчу кепара хаьржинчу нохчийн йаздархойн уггаре а кьегинчу, нохчийн литературин а, культурин а башхаллаш кхочушйинчу говзарш тIехь. И говзарш йовзаро гIо до йуьхьанцарчу классийн дешархошна къоман культурин ламастех а, нохчийн культурахь а кхета.

2. Йуьхьанцарчу классийн дешархойн лехамаш: говзарийн доккхачу декъан турпалхой йуьхьанцарчу классийн дешархойн нийсархой бу, церан дуьне довзарца босту программехь билгалбина культурно-историн кхетамаш. Программи йукъайахийтина тайп-тайпанчу заманашкахь берийн дуьне гойту а, церан кхиаран некъаш а, амал йахчайалар а, оздангаллин кьилбанаш кхолладалар а гойту говзарш; говзарш харжаро дешархочунна таро ло историн тайп-тайпанчу муьрашкахь нохчийн культура шен нийсархочун бIаьргашца ган. Программехь ладамечу барамехь йелла кхузаманан авторийн говзарш а йу, цара шайн кхоллараллахь кхидIа хьо нохчийн литературин къоман ламасташ, и говзарш кхузаманан дешархочунна гергара йу.

3. Къоман башхаллин хиламаш искусствон кхечу гIирсашца гайтина говзарш а хаьржина, цо таро ло дешархошна нохчийн культурахь искусствийн диалог гайта.

Цхьадолу декхарш кхочушдан лерина дешаран материал хаьржина гуманизман, исбаьхьаллин а, довзаран а мехаллийн, кхеташ хиларан, жигараллин, поликультурин, ламасталлин классикин а, кхузаманан бараман цхьаьнадаран, тематикин, кепийн-жанран тайп-тайпаналлин критеришца йогIуш.

Программо билгалбечу йешаран гуоно таро ло тайп-тайпанчу хенийн а, къаьмнийн а говзарийн куьзганахула беран дуьненехьежаман гураш жим-жимма шордан.

Программехь и масех бухедилларца билгалбо. Хьалхара шиь доьзна ду йешаре ойла а, йешаран техникин хаарш кхиоран хьелаш а кхолларца. Иштта, и хаарш кхиоран йуьхьанцарчу муьрехь уггаре а хьалхарчу рогIехь йу байтийн а, прозин а йух-йуха олуш дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш предложениш, абзацаш йолу тексташ (йешаран техникин говзалла кхиочу хенахь мехала долчу йешаран кхиаме хилар тардалиьтаран Iалашонца); ткъа иштта кхиаме ду забаре чулацам болу сихха хазахетар йа велар кхолладолуьйту тексташ лелор а, (хIунда аьлча, цу хенахь забар йевзаш хиларо эстетикин синхаамаш гучубахар кхиадо) йешаран мукъам кхиоран Iалашонца. Дешаран хIора шеран тексташ сьхахаьржина йу цу хенан берашна тIелаца ата хилар тидаме а оьцуш. Текст сьхахаржаран кхидолу бухедахкарш доьзна ду исбаьхьаллин дешан фольклорна кепашкара авторийн литературе кхаччалц кхиаран логика ларйаран цаторийла хиларца; билггала долу оздангаллин а, эстетикин а декхарш кхочушдан цаторийла хиларца, царах коьртаниш билгал йолчу оздангаллин-эстетикин концепцига доьрзу, и концепци дешара деа а шарахь кхиош сьхайалайо; жанрийн а, тематикин тайп-тайпаналла хилиьтаран кхачойаран а, фольклоран а, авторийн говзарийн а, вайн мехкан а, дозанал арахьарчу йаздархойн говзарийн а, берийн литературин классикийн а, XX-чу бIешеран чаккхенан – XXI-чу бIешеран йуьхьан кхузаманан берийн йаздархойн говзаршна йукъахь а барам ларбаран а цаторийла хиларца.

Йешаран гІуллакх кхиоран процессан чохъярчу логикица доьзна, «Литературни йешар» курс шинатІегІанехъ хІоттийна йу.

Хьалхарчу тІегІанехъ хьалхадаккха дезарг йешаран корматалла шарйар ду, шолгІачу тІегІанехъ – дешархошна литературин говзалла карайерзор. I-2-чу классашкахъ йеша Іамадо; кхетар тІехъ, нийса йешарна, сиха а, къаьсташ а йешарна тІехъ болх; йешначун кхоллараллин маъІна дан тайп-тайпана некъаш кхиор (графикин, дешан а, музыкин а иллюстрировани, драматизаци, ма-йарра а, йукъ-йукъара а, кхоллараллин йухасхъайийцар). Цуьнца цхьаьна йуьхьанцарчу классашкахъ дІаболабо йуьхьанцарчу классийн дешархойн литературин дешара тІехъ болх.

«Литературни йешар» предмет Іаморан шолгІа тІегІа 3-4 классашна кхочу, цигахъ йеша хааро зазодоккху, эстетикин йешаре а, талламан йешаре а декъа а луш.

«Литературин йешар» программа хІотточу хенахъ тидаме эцна школал хьалхьалхарчу педогогикин а, йукъарчу йукъардешаран школашна леринчу «Нохчийн литературехула гергарчу белхан программин» зІейалорах а.

Программо таро ло йалийнчу спискера говзарш дешархойн кечаман тІегІанца догІуш харжа, ткъа иштта курсан чулацаман вариативни компонент харжа а, белхан программашкахъ и кечйаро могуьйту тематикица а, проблематикица а герга йолчу говзаршкахъ къоман башхаллаш а, йукъара дерг а къасторан Іалашонца Россин халкъийн литературе кховдар. Ткъа иштта программо таро ло Іаматийн авторшна йа дешаран цхьаьнакхетараллашна вариативни декъехъ Іамон говзарш харжа.

1 класс (66 с)

Вайна гонахара дуьне – 15 с.

Пачхьалкахан а, къоман а билгалонаш (шатлакхан илии, хІост).

Беснаш. Светофор.

Ишколехъ.

Іаламан дуьне (цІера дийнаташ а, акхарой а, олхазарш, сагалматаш, олхазарш, дитташ, хасстоьмаш, стоьмаш).

КІиранан денош.

Байташ, дагардарш, нохчийн абатан элпех хІетал-металш.

Вайн Даймохк

Вайн Даймохк

Соьлжа-ГІала

Вайн турпалхой

Халкъан хазна

Махмаев Ж. «Бераш – вайн хиндерг» йа

Арсалиева Люба «Соьлжа-ГІала» (вариативни дакъа).

Турпалхойх лаьцна тексташ: Кадыров Ахьмад-Хьаьжа; Нурадилов Ханпаша; Шерипов Асланбек; Висаитов Мовлид.

Вайн йаздархой – 6 с.

Айдамиров Абузар – байт «Нана-мохк»

Сулейманов Ахьмад – «Дахаран генаш» поэми йукъара кийсак.

Муса Ахмадов – туьйра «Писулиг»

Гацаев Саїд – байт «Борз»

Халикова Асет – байт «Зингат»

Хатуев І-Хь.

Халкъан барта кхолларалла – 10 с.

Аганан иллеш
Чехкааларш
Дагардарш
Кицанаш
Хетал-металш

Нохчийн халкъан туйранаш. «Тамашийна йоI». «Жоьра-Баба». «Хьекъале Iу» йа «Борззий, цхьогаллий, ломмий», «Цхьогаллий, пхьагаллий» (вариативни дакъа)

Гиллакх-оьздангаллин дакъа (вариативни дакъа) – 10 с.

ДоттагIалла
Де, буйса
Дайна де
Беркат
Махмаев Ж. Делалой вай
Хатуев I. Зингат
Демеев I. Малонче
Эдилов С. ГIан
Деза дешнаш

КХЕЧУ КЪАЪМНИЙН ЛИТЕРАТУРА – 3 с.

Осеева В. – дийцарш «Цхьаьна», «Иштта дIа»; Сутеев В. – туйра «Iаж».

Резерв – 7 с.

2 класс

3 класс

4 класс

Классашка бекъначу Iаморан чулацамна улле тоьхна Iаморан процессан гIуллакхаллийн хIара тIедузарш ду.

ЛадогIар

Нохчийн меттан хьоле хилар а, къоман культурин мехаллаш а гойтуш йолу исбаьхьаллин говзарш лерсица схьалацар а, царах кхетар а; лерсино схьалаьцначу текстах лаьцна деллачу хаттаршна жобпаш дала хаар а, лерсино схьалаьцначу текстан чулацамца хаттарш дан хаар а.

Йешар

Хезаш йешар. Дешдакъошца йешарна тIера жим-жимма довлуш дийнна дешнаш шера а, кхеташ а деша хаарна тIедовлар (текстах кхета таро лучу йешаран индивидуальни боларца догIуш йешаран чехкалла (масалла). Йешаран орфоэпически барамаш ларбар. Кепана а, тайпанна а цхьатера йоцучу текстийн маьIнийн башхаллаш аз айдеш хийцарца схьагайттар.

Дагахь йешар. Барамца а, жанраца а тIелаца аттачу говзарийн маьIнех дагахь йоьшучу хенахь кхетар. Йешаран тайп-тайпанчу кепийн башхаллах кхетар.

Халкъан барта кхоллараллин говзари йешар: нохчийн фольклоран текст къоман ламастийн а, мехаллийн а хьоста санна.

Исбаьхьаллин говзарийн тексташ йешар, шайна чохь бIеннаш шерашкахь схьайеана йолу къоман синкхетамна ладаме йолу гIиллакх-оьздангаллин мехаллаш а гойтуш йолу: Даймахке безам, тешам, нийсо, сий, кьинхетам, догдикалла, догцIеналла, кьинхегамна тIера хилар, бакьо, майралла, и. кх.дI. Нохчийн къоман ламасташ: цхьаалла, вовшийн гIо дар, хьаша-да тIелацар, и. кх.дI. Доьзалан мехаллаш: баккхийнаш ларар, «нана», «да», «дада», «баба»,

«йиша», «ваша» бохучу дешнийн мехалла, вовшийн ларар, безам, вовших кхетар, терго, собар, да-нана ларар. Нохчийн литературехь халкъан ламасташ а, Iадаташ а гайтар.

Нохчийн бераллин дуьне: кхиар, гонахарчу дуьненаца, баккхийчаьрца, нийсархошца йолчу йукъаметтигийн башхалла; ша нохчийн Iадаташ дIакхоьхьург а, орамашца зIе а хиларх кхетар. Турпалхойн леларийн синхаамийн-обздангалилн мах хадор.

Нохчин литерурин башхаллех кхетар: турпалхочун чобьхара дуьне деллар, цуьнан лазамаш бовзар; обздангаллин проблемашка кховдар. Iаламан дуьненах болу нохчийн къоман поэтически хьежам (малхе, арене, хьуьне, хига, ломе, дитте, дийнатийн дуьнене, и.кх.дI.) нохчийн поэзехь а, прозехь а. Гонахарчу дуьненан хьал адаман синхаамашца дустар.

Хаамийн тексташ йешар: говзаршна историко-культурин комментарий, Iамочу говзарийн авторийн биографех къаьстина хаамаш.

Къамел дар (къамел даран культура)

Диалоган а, монологан а къамел. Йешна тексташ коллективехь йийцаре йарехь дакъалацар, текстана тIе а тийжаш, шен хьежам тIечIагIбар; нохчийн исбаьхьаллин литературин специфика гойтуш долу аларш. Дешнийн тIаьхьало йузар (дешнаш хаар тIедузар). Хезна йа йешна йолу текст коьртачу дешнашна а, текстана йолчу иллюстрацишна а тIе а тийжаш, схьайийца (текст ма-йарра, йоцца, харжамца схьайийцар).

Дешаран хьелашкахь къоман къамелан культурин бухехь йолу гIиллакхан кепаш а, чIагIйелла формулаш а, хьасене хиларан принципаш а ларйар.

Дешархойн харжамца байташ дагахь йийцар.

Йоза (йозанан къамелан культура)

Iамочу говзаршкахь хIиттийнчу проблемашкахула доцца йозанан аларш кхоллар (кечдар).

Библиографин культура

Йийцаре йечу проблематикаца йогу киншкаш харжар, цу йукъайогу Iаматехь йалийна йолу шаш йеша билгалйна говзарш. Нохчийн культурехь хаамаш болу дешархойн хенаца йогучу дошамех а, энциклопедих а пайдаэцар.

Литературоведенина йукъадалор

Текстан анализ йечу хенахь Iамийнчу литературин кхетамех пайдаэцар.

Iамочу говзарийн жанрийн тайп-тайпаналла: фольклоран кегий а, йаккхий а кепаш; литературин туьйра; дийцар, притча, байт. Прозин а, поэзин а къамел; исбаьхьаллин кхоллар; сюжет; тема; говзаран турпалхо; портрет; пейзаж; ритм; рифма. Дустарийн а, метафорийн а къоман шатайпаналла; исбаьхьалин къамелехь церан маьIна.

Дешархойн кхоллараллин гуллакх (Iамийнчу литературин говзарийн буха тIехь)

Дешархойн кхоллараллин гуллакхехь литературин говзаран маьIна дар: ролашца йешар, инсценировка йар; хьасене хиларан декхарш тидаме а оьцуш (тайп-тайпанчу адресаташна) исбаьхьаллин говзаран буха тIехь шен барта йа

йозанан текст кхоллар; говзарна йолчу иллюстрацишна, нохчийн художникийн суьртийн репродукцишна тIе а тийжаш.

**«Ненан (нохчийн маттахь) литературни йешар» дешаран предметан программа
карайерзоран кхочушдан лору жамIаш**

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет «Ненан мотт а, ненан маттахь литературни йешар а» предметан декъехь Iаморан жамIаш цхьаьнадогIуш ду йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан стандартехь билгалйинчу дешаран предметан программа карайерзоран кхочушдан лоручу жамIийн лехамашца.

ЛИЧНОСТНИ ЖАМИАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет Iаморан жамIаца дешархо кхочур ву кхетош-кхиоран гIуллакхан кху дакъошкахь хила дезачу хIокух жамIашка:

гражданско-патриотикин кхетош-кхиорехь:

— Шен Даймакхе – Россига а – шен жимчу Даймакхе – Нохчийн Республике (Нохчийчоьне) а безам кхоллабаларе, цу йукъадогIу и безам мехкан а, Даймехкан а культура а, истори а йовзуйтуш йолу исбаьхьаллин говзаршкахула кхоллар;

— Шен этнокультурин а, Россин гражданаллин а идентичностах кхетар а, нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а, шен ненан мотт а хиларх кхетар;

— Шен мехкан а, Даймехкан а Iадаханчун а, карарчун а, хиндолчун а ша дакъа хиларх кхета, цу йукъадогIу исбаьхьаллин говзаршца болх бечу хенахь и хьелаш дийцаре дар;

— Шен а, кхечу а кьоме ларам хилар, цу йукъадогIу и ларам исбаьхьаллин говзарийн а, фольлоран а масалш тIехь кхоллар;

— адамах йукъараллин цхьана декъашхочух санна болу а, бакьонех а, жобпаллех а, стаг ларарх а, ларамах а, гIиллакх-оьздангаллин барамех а, йукъаметтигех болу а йуьхьанцара хьежам, цуьнца цхьаьна иза фольклоран а, исбаьхьаллин а говзаршкахь гайтар а;

ийманехь кхетош-кхиоран:

— хIора стеган шатайпаналла, шен дахаран а, йешаран а зеделлачунна тIе а тийжаш, тIелацар;

— кьинхетам, ларам, диканиг лаар гайтар, цуьнца цхьаьна шена хетарг а, синхаамаш а бовзийта меттан гIирсех пайдаэцар; кхечу адамиин синхаамашна сема хилар, царах кхетар, церан гIо лаца кийча хилар;

— кхечу адамашна дегIана а, сина а зен дан тIехьажийна долу цхьа а хIума тIецацар (цу йукъахь ду маттаца деш долу зен а);

— нийсархошца болх бар, девне ца хила хаар а, Iоттабаккхаме меттиг нийселча, и листа хаар а, цу йукъахь ду исбаьхьаллин говзарех масал эцар а;

эстетикин кхетош-кхиорехь:

— исбаьхьаллин культурин ларам бар а, и йовза лаар а, шен кьоман а, кхечу кьаьмнийн а искусствон тайп-тайпана кепаш тIелацар а, цаьрга ларам хилар а;

— исбаьхьаллин гIуллакхан тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта лаар, цу йукъахь йу дешан говзалла а;

— **физически кхетош-кхиорехь, могошаллин а,**

синкхетаман а культура кхолларехь а:

— тIетоьхна хаамаш лохучу хенахь могаш а, кхерамза а (шена а, кхечарна а) долчу дахаран бакьонаш (цу йукъайогIу хаамийн кхерамазалла) ларйар;

— къамел дечу хенахь дегIан а, синкхетаман а могашаллица кхоаме хилар, къамелан культура а, тIекаренан бакьонаш а ларйар;

къинхъегаман кхетош-кхиор:

— стеган а, йукъараллин а дахарехь къинхъегам мехала хилар кхетар (цу йукъахь ду исбаьхьаллин говзарех масал эцар а), къинхъегаман стоьмийн тIалам бар, болх баран тайп-тайпанчу кепашкахь дакъалацар, исбаьхьаллин говзаршкара масалш дийцаре дечу хенахь тайп-тайпана говзаллаш карайерзон лаар;

экологин декъехь кхетош-кхиор:

— тексташца болх бечу хенахь кхоллалуш долу Iаламаца кхоаме хилар;

— цунна зен деш долу хIума тIецалацадалар;

Iилманан хаарийн мехалла:

— дуьненах болу Iилманан хъежам кхоллабалар (сурт хIоттар), цуьнан цхьа дакъа ду литературоведчески кхетамаш Iаморан процессехь а;

— хIума довза лаар, жигаралла, хIума дагадар, хааршна сутара хилар, хIума довза лаарехь шен ойла хилар, цу йукъахь ду исбаьхьаллин говзарш йеша лаар а, шен йешаран гуо хоржучохь жигара хилар а, ша и харжар а.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМIАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предмет Iаморан жамIаца дешархойн кхоллалур ду дешаран довзаран хIара хаарш.

Кобрта маьIнийн дараш:

— тайп-тайпана тексташ вовшашца йуста, тесташ йустарна бухе дахкарш билгалдан, тера йолу тексташ билгалйан;

— билгалчу цхьана башхаллашца тексташ цхьаьнатоха;

— кицанийн, аларийн, фразеологизмийн классификаци йархьама кхачама хир йолу билгало билгалйан;

— хъехархочо шайна хъехначу тидам баран алгоритмаца тексташкахь цхьаьнадар а, цхьанацадар (бIостаналла) а карон; текстан анализ йарехь кхочушдарийн алгортиман анализ йан, текстан анализ йарехь шаьш кхочушиййр йолу дешаран операци харжа;

— хъехначу алгоритман буха тIехь декхар кхочушдан оьшу хаамаш кхачо йолуш цахилар билгалдан, тIетоьхна хаамаш лахар билгалдан;

— текстан анализ йечу хенахь бахьанийн-тIаьхьалонан зIенаш билгалйан, жамIаш дан.

Кобрта талламан дараш:

— педогогикин белхахочун гIюьнца Iалашо билгалйан, къамелан хьоле хьаьжжина, шен вистхилар хийцаран план хIоттон;

— тIедиллар кхочушдаран масех кеп вовшашца йуста, мелла а йогIуш йерг (схьайеллачу критерийн буха тIехь) харжа;

— схьайеллачу планаца чолхе боцу жима таллам дIабахьа, схьайеллачу планаца проектан тIедиллар кхочушдан;

— жамІаш дан а, текстан маъІнийн анализ йаран буха тІехъ долчу тоъшаллашца уъш тІечІагІдан а;

— схъайелла йолчу текстан материалан анализ йаран процессехъ хъехархочун гІоънца хаттарш хІиттон;

— цхъатерачу йа цхъатера догІучу хъелашкахъ процесс дІайахаран а, хиламийн а, церан тІаъхъалонан а хила тарлуш долчун сурт хІоттон.

Хаамашца болх:

— Хаамаш схъаэцаран хъоста харжа: оъшу дошам, лохуш болу хаам карорхъама оъшу куыйгалла, тІечІагІдархъама;

— Схъайеллачу алгоритмаца догІуш, даррехъ схъабелла хаамаш билгалдинчу хъостанехъ карон: дошамашкахъ, куыйгаллашкахъ;

— Хаамаш бакъ йа харц хилар шайна гучудала йа хъехархочо билгалдинчу хъостанан буха (дошамашкахъ, куыйгаллашкахъ, Іаматехъ) тІехъ карон;

— Баккхийчийн (педагогикин белхахойн, дай-нанойн, бакъо йолчу векалийн) гІоънца Интернетехъ хаамаш лахаран кхерамзаллин бакъонаш ларйан;

— Дешаран декхаршца догІуш, текстан, графикаин, видео, озан хаамаш кечбан;

— Таблицийн а, схемийн а кепехъ балийнчу хаамехъ кхета; тексташца бинчу белхан жамІаш гайтархъама шаъш таблицаш а, схемаш а хІиттон.

Йуъхъанцарчу шкоলেখъ дешар чекхдолучу хенахъ дешархочун кхоллало **коммуникативни** дешаран дараш.

Текаре:

— Бевзачарна йукъахъ тІекаре хиларан Іалошонашца а, билламышца а догІуш, синхаамаш бовзийта а, хетарг тІелаца а, и цхъана кепе дерзон а;

— Шеца къамел дечуънца лараме хила а, диалог а, дийцаре дар а дІадахъаран бакъонаш ларйан;

— Тайп-тайпана хъежамаш хила йиш йолуш хилар тІелаца;

— Шена хетарг нийса а, бух балош а довзийта;

— ХІоттийнчу Іалашонца догІуш шен къамел дІахІоттор;

— Къамелан хъолаца догІуш барта а, йозанан а тексташ кхолла (довзийтар, ойлайар, дийцар);

— Шимма цхъаъна а, тобанца а бинчу белхан а, тидаман а, кхочушбинчу жимчу талламан а, проектан тІедилларан а жамІехъ лаънца доцца къамел кечдан;

— вистхиларан (къамелан) текстана гайтаман материал (дежкина суърташ, даъхна суърташ, плакаташ) кечйан (къастон).

Цхъаъна кхочушден гІуллакхаи:

— йоцчачу а, йехачу а ханна лерина Іалашонаш (цхъаъна кхочушдаран декхаршкахъ дакъалацар тидаме оъцуш индивидуале) хъехархочо йалийнчу план хІотторан кепан буха тІехъ стандартан хъолехъ, йукъара гІулчаш а, хенан а дІасайекъар;

— цхъаъна болх баран Іалашо тІелаца, и кхочушйарехъ дан дезарг цхъаъна вовшахтаха: ролаш дІасайекъа, цхъаъна беш болчу белхан процесс а, жамІ а дийцаре дан;

— куыйгалла дан, тІедиллар кхочушдан, ладогІа, хІоътина хъал ша

листа кийча хилар;

- шен белхан дакъа жобпалле кхочушдан;
- йукъарчу жамIе ша диллинчу декъан мах хадон;
- схьаделлачу масалшна тIе а тийжаш, цхьаьна вовшахтоьхна проектийн тIедахкарш кхочушдан.

Йуьхьанцарчу шкоলেখь дешар чекхдолучу хенахь дешархочун кхоллало регулятивни дешаран дараш.

Шен низам хилар:

- жамI хилийтархьама дешаран декхарш кхочушдарехь шен гIуллакхийн план хIоттон;
- ша билгалдинчу кхочушдарийн рогаIалла хIоттон.

Шаталлар:

- дешаран гIуллакхан кхиаман/эшаман бахьанаш билгалдан;
- къамелан гIалаташ а, текстан анализ йарца доьзна гIалаташ а дIадахархьама шен дешаран кхочушдарш нисдан;
- текстийн анализ йарехь хIоттинйчу декхарца жамI дуста;
- тексташца болх бечу хенахь далийтина гIалат карон;
- шен а, шеца цхьаьна доьшучеран а кхочушдарийн жамIаш дуста, схьайеллачу критеришца церан богIу мах хадон.

ПРЕДМЕТАН ЖАМИАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет деа шарахь Iаморо кхочушдан дан деза:

Iамочу маттахь йолчу литературин Россин Федерацин цхьаьйолчу культурин шоралলেখь а, Россин Федерацин халкъийн литератураш йукъахь а, в сохранении и передаче от поколения к поколению историко-культурин, оздангаллин, эстетекин мехаллаш Iалашйарехь а, цхьана тIаьхьенера вукху тIаьхьене йаларехь а йолчу меттигах а, ролах а кхетар:

- Исбаьхьаллин литература искусствон (дешан искусствон) цхьа башха дакъа санна, тIелаца;
- Дешан кхоллараллин говзарш искусствон кхечу кепашца (суртдиллар, музыка, суртдаккхар, кино) цхьаьнайуста;
- Тайп-тайпанчу къаьмнийн литератураша вовшашца цхьаьна болх барх а, вовшашна тIеIаткъам барх а, Россин Федерацин субъектан культурин а, гIиллакх-оздангаллин а, эстетикин а йуьхь кхолларехь къоман фольклоро а, исбаьхьаллин литературо а лоцучу декъах йуьхьанцара хьежам (хаарш) хила;
- Россин Федарийн къаьмнийн а, дуьненан къаьмнийн а исбаьхьаллин говзарш йустучу хенахь йукъара дерг а, башха дерг а карон;

1) МаьIна даран йешар карадерзор а, литературин теорин коьртачу элементийн маьIнех а, ойланех а кхетар:

- МаьIна даран хезаш йешаран техника карайерзор (дешаран тайп-тайпана декхарш а, киншкица хьан-сан хиларан хьогамах садузоран а Iалашонца тайп-тайпанчу кепийн, жанрийн, тIехьажорийн текстийн маьIнех кхета а, тIелаца а, маьIна дан а тар

луш долу нийса шера йешар, йешар ладогIархоша кхеташ тIелацар);

- Маџна даран дагахь йешаран техника карайерзор (йешначун маџнех а, чулацамах а кхетар, хаамийн мах хадор, текстан маџна нийсад даран а, и тIелацаран а кхачаме хиларна тIехь тергам латтор);

- Фольклоран говзарийн кегий жанраш вовшах къастон (фольклоран кегий жанраш, туьйранаш, легендаш, мифаш);

- Шен къоман фольклоран говзарийн коьртачу маџнех а, тIехьажорах а кхета (хазаетар дан, Iамон, ловзарехь пайдаэца), шен къоман (кхечу къаьмнийн) туьйранийн, хIетал-металийн, кицанийн, аганан иллийн масалш далон;

- Гергарчу метганийн фольклоран говзарш вовшашца йуста (тема, коьрта тема, турпалхой);

- Говзаран це цуьнан темица (Iаламах, историх, берех, диканах, вонах) цхьаьнайалон (йуста);

- Шен къоман (кхечу къаьмнийн) берийн литературин исбаьхьаллин йоца жанраш вовшех къастон – байт, дийцар, басня;

- йешначу литературин говзаран анализ йан: тема, коьрта Iалашо, хиламийн роIалла, исбаьхьаллин вастийн гIирсаш билгалбан;

- текстан чулацамехула хаттаршна жобпаш дала;

- текстехь ненан метган суртхIотторна а, вастийн а гIирсаш карон (эпитеташ, дустарш, олицетворениш);

2) тестехь беллачу хаамах кхетарна а, тIелацарна а Iамор, дешархойн йешаран а, эстетикин а чам кхоллар:

- тайп-тайпана (исбаьхьаллин, Iилманан, куьйгаллин) тексташ йешаран Iалашо билгалйан;

- йешаран хьагам йухатоха (кхочушбан), хаамаш карон, хаарийн гуо шорбан;

- Iаморан а, практикин а декхарш кхочушдархьама, йешаран тайп-тайпана кепаш (довзаран, талларан, къастийна, лахаран) карон;

- Текстана хаттарш хIиттон, и схьайийцаран а, изложени йазйаран а план хIоттон;

- Шаьш йеша лаам гайтар, авторан цIарна, говзаран жанрана, киншкина йолчу иллюстрацина тIе а тийжаш, шайн йешаран сатийсар билгалдар;

- Фольклоран говзарш ролашца йеша, уьш драме йерзорехь дакъалаца;

- Нийсархошца долчу литературин темина дийцаре даршкахь дакъалаца, шайн хьежамийн бух балон;

- фольклоран материала тIехь тIехь кхоллараллин белхан кхочушбан (туьйранан чаккхе, хIетал-метал кхоллар, дакъалоцуш верг (турпалхо) хийца а хуьйцуш, схьайийцар).

Предметан жамIаш дешаран шерашца

1-чу классехь дешар **чекхдолучу хенахь** дешархочунна **Iемар ду:**

- ша а, дуьне а, къоман истори а, культура а йовзарехь

нохчийн литературин мехаллех кхета;

- нохчийн литературин говзариин мъІна даран цхъайолу корматалла карайерза;
- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехъ пайдаэца: ладоьІна/йешна текст йийцаре йарехъ дакъалаца;
- дешан маьІнех совнаха хаамаш бовзархъама Іаматан дошамах пайдаэца;
- шайн харжамцца байтийн говзарш дагахъ йийца.

«Къамелан а, йешаран а гІуллакхан кепаш» дакъа:

аудировани,
хезаш а, дагахъ а йешар,
текстан тайп-тайпанчу кепашца болх,
библиографин культура,
исбаьхьаллин говзаран текстаца болх,
къамелан культура.

Дешархошна Іемар ду:

- йешаран индивидуале болар тидаме а оьцуш, дешдакъошца а, дийнна дешнаш а шера деша;
- лерсица тІелаьцна йолчу йолчу, ткъа иштта классехъ йешначу а говзариин чулацамах кхета, царна тІехъ маьІнин коьрта дакъош билгалдаха;
- йешначун маьІнех а кхеташ, текстехъ билгалыина меттигаш дагахъ йеша;
- тайп-тайпанчу авторийн 3–4 байт дагахъ йийца;

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхъаьна бечу белхан процессехъ Іама таро хир йу:

- киншки тІехъ «Чулацам» йа «Корта» агІо карон; «Чулацамна» тІе а тийжаш, киншки тІехъ оьшу говзар карон;
- говзаран текстехула хаттарш дан а, текстах пайда а оьцуш, жоьпаш дала а.

«Литературоведенина йукьадалор» дакъа: байташкхъ йазийнчу говзаран башхаллаш йовзар (ритм, рифма и. кх. дІ.), говзариин башхаллаш вовшах къастор (халкъан а, авторан а туьйра, и. кх. дІ.), литературин приемаш йовзар (дустар, олицетворени, контраст, и. кх. дІ.).

Дешархошна Іемар ду

- прозехъ йазыина говзар байтах къастон;
- фольклоран кегий жанраш къастон: хІетал-метал, дагардар, чехкаалар;
- текстехъ исбаьхьаллин сурткъагоран гІирсаш (йух-йуха алар; дешнийн хьастаран-жимдаран кеп, айдаран а, хаттаран а хьаьркаш, рифмаш) карон;

Дешархойн таро хир йу Іама:

- туьйранин сюжетан-композицин башхаллаш къастон;
- литературин а, фольклоран а жанраш йукьара дозанаш лелаш хилар карон (забара йукьа тІехтоман байташ йогІу; аганан илии йукьа — кхайкхаргаш; дийцара йукьа — туьйра, и кх. дІ.)

«Дешархойн кхоллараллин гІуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, инсценировка, драматизаци, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаьш тексташ кхоллар.

Дешархошна Іемар ду:

- йешначун чулацамах кхета; текстан башхаллаца догІуш ма-хиллара оьшуш долу болар а, соцунгІаш а, азайдар а кхета а кхеташ, харжа;
- исбаьхьаллин говзар (цуьннан фрагмент) ролашца а, кар-кара луш а йеша;
- иллюстрацишка хьовса а, текстан цхъаьнайогІучу фрагментаца йа коьртачу ойланца (синхаамца, сагатдарца) уьш йуста а;

Дешархойн таро хир йу Тама:

- фольклоран кегий жанраш (хТетал-метал, дагардар, аганан илли) практикехь карайерзон а, суртхЮотторан гИрсийн (йиш-маIаш, уьшарш, интонаци) гЮьнца церан инсценировка йан а;

- билгалчу тексташна йогIу иллюстрациш карон, тексташ а, иллюстрациш а вовшашца йуста.

Йукъарчу дешаран дарийн декъехь дешархошна Темар ду:

- дешаран Таматах паргIат пайдаэца, аьлча а, биллабийн билгалонийн мотт беша; агIонехь билгалдаьхна могIанаш а, дешнаш а сихха карон; оьшу иллюстраци карон;

- хаамийн шина хьостанца (дешаран Таматца а, ша болх бан леринчу тептарца а; дешаран Таматца а, хрестоматица а) болх бан, аьлча а, Таматан а, белхан тептаран а, хрестоматин а билламан билгалонаш дуьхь-дуьхьал хИттон; ша болх бан леринчу тептаран а, хрестоматин а оьшу дакъош карон.

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешархошна Темар ду:

а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

- парти тIехь цхьаьна волчу лулахочуьнца болх бан, вовшашна йукъахь болх бекъа, шен болх кхочушбан а, вовшаша бина болх талла;

- кар-кара луш болх бан;

б) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

- шина хьежамна а, шина агIонна а йукъара башхаллаш ган;

Дешархойн шашь бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процесехь Тама таро хир йу:

- хаттаршна жобпаш тайп-тайпанчу кепехь дала мегаш хиларх кхета;

- ша тIетовш волу жоп тIечIагIдархьама тексте кховда.

2-чу классехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочунна Темар ду:

- йешначун оздангаллин чулацамах кхета, турпалхойн леларш оздангаллин барамашца дуста;

- метофорийн, олицетворенийн, эпитетийн къоман шатайпаналлех кхета а, текстехь исбаьхьаллин сурткъагоран и гИрсаш ган а;

- нохчийн литературин говзарш йешаран процесехь йешаран хаарш шардар: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, дешаран а текстийн маьIна даран приемех кхета;

- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца: ладоьгIна/йешна текст йийцаре йарехь дакъалаца, текстана тIе а тийжаш, шена хетарг тIечIагIдан;

- шен йешаран гуо шорбан;

- йешначу а, ладоьгIначу а говзарех хетарг искусствон кхечу кепех хиллачу синIаткъамца дуста.

«Къамелан а, йешаран а гIуллакхан кепаш» дакъа:

аудировани,

хезаш а, дагахь а йешар,

текстан тайп-тайпанчу кепашца болх,

библиографин культура,

исбаьхьаллин говзаран текстаца болх,

къамелан культура.

Дешархошна Iемар ду:

- дийнна дешнаш хезаш деша, индивидуале таронашка хъаьжжина, йешаран чехкалла жим-жимма алсам а йоккхуш;
- довзаран а, бIаьргтохаран а, хаьржинчу а, талламан а йешаран процессехь дагахь йеша;
- доцца монологан алар хIоттон: хъехархочун хаттарна доцца а, даьржина а жоп;
- шеца къамел дечуьнга ладогIа (хъехархочуьнга а, классехь цхъаьна доьшучаьрга а): цхъамма делла жоп тIаьххье ца дала, кхечо делла жоп керлачу чулацамца тIедуза;
- нохчийн литературин 2–3 классикан цIе йаккха,
- кхузаманан 2–3 йаздархочун (поэтан) цIе йаккха;
- говзарийн цIерш йаха а, церан чулацам боцца схъабийца а;
- дукхавезачу авторнан говзарийн цIерш йаха а, церан чулацам боцца схъабийца а;
- говзаран тема а, коьрта маьIна а билгалдан (хъехархочун гIоьнца);
- говзарийн турпалхойн амалийн (церан цIерш, портреташ, къамел) а, церан леларийн а мах хадон а, характеристика йала а;
- Дешнийн маьIнех кхетархъама МаьIнийн дошамах пайдаэца.

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхъаьна бечу, тобанца йа массара цхъаьна бечу белхан процессехь Iама таро хир йу:

- хъехархочо йоьшуш йолу текст Iалашонна тIехъажийна тIелацаран буха тIехь аудированин корматалла кхиор;
- йешначун чулацамах болу шен хъежам барта бовзийта;
- тайп-тайпанчу авторийн 6–8 байт дагахь схъайийца (харжамца);
- жимачу бараман текст йуха схъайийца;
- ишколин билблиотекехь киншкаш а, берийн муьран журналаш а хоржучу хенахь мужалтан чулацамах а, ткъа иштта «Чулацам» йа «Корта» агIонах а пайдаэца;
- дарсашкахь бечу балха йукъа хрестоматин а, ткъа иштта цIерчу а, школин а библиотекийн киншкара тексташ йалон;
- говзаран текстана хаттарш дан а, хаттаршна жопаш дала а.

«Литературоведенина йукъадалор» дакъа: байташкахь йазийнчу говзаран башхаллаш йовзар (ритм, рифма и. кх. дI.), говзарийн башхаллаш вовшах къастор (халкъан а, авторан а туьйра, и. кх. дI.), литературин приемаш йовзар (дустар, олицетворени, контраст, и. кх. дI.).

Дешархошна Iемар ду:

- дийнатех лаьцна а, инзаре-тамашийна а туьйранаш вовшех къастон;
- инзаре-тамашийначу туьйранан башхаллаш къастон;
- дийцар а, туьйра а вовшех къастон;
- говзарехь литературин меттан суртхIотторан вастийн гIирсаш карон (дустар, олицетворени, гипербола (хIума дестор олу вай), контраст; фигураш: йух-йуха алар).

Дешархойн Iама таро хир йу:

- авторийн берийн поэзехь фольклоран жанрийн башхаллаш карон: туьйранан, дагардаран, чехкааларан, аганан иллин сюжетни-композицин башхаллаш;
- литературин а, фольклоран а жанраш йукъара дозанаш лелаш хилар карон (дийцара йукъахь туьйранан элементаш хила йиш йу, инзаре-тамашийначу туьйранехь – дийнатех лаьцначу туьйранан башхаллаш, и. кх. дI.);
- дуьнене поэтически хъежам хиларан башхалла стенца йу кхета;
- дуьнене поэтически хъежам байташкахь гайтина ца Iаш, прозехь а гойтуш хилар гучудала.

«Дешархойн кхоллараллин гҮллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, инсценировка, драматизаци, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаш тексташ кхоллар.

Дешархошна Iемар ду:

- йешначун чулацамах кхета;
- текстан башхаллаца догҮш ма-хиллара оышуш долу болар а, соцунгIаш а, азъайдар а кхета а кхеташ, харжа;
- исбаъхьаллин говзарш ролашца а, кар-кара луш а йеша;
- программехь билгалыйна исбаъхьаллин говзарш лерсица синхааме тIеэца.

Дешархойн шаш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процесехь Iама таро хир йу:

- поэзин а, прозин говзарш къегина (къаьсташ) йеша;
- Iамат тIерачу иллюстрацишка хьовса а, исбаъхьаллин тексташца уьш йуста а;
- шайна хетарг а, тидам бинарг а барта довзийта.

Довзаран йукъарчу дешаран дарашкахь дешархошна Iемар ду:

- дешаран Iаматах паргIат пайдаэца: билламыйн билгалонийн мотт бешалур бу (маттах кхетар бу); «Чулацам» а, «Корта» а агIонашца оышу текст карон а;
- текстан билгалыйаьккхина фрагмент, агIонехь билгалдаьхна могонаш а, дешнаш а сихха карон;
- хаамийн масех хьостанца (дешаран Iаматца, ша бечу белхан тептарца, хрестоматица; дешаран Iаматца а, дешаран дошамашца а; тексташца а, тексташна иллюстрацишца а) болх бан.

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешархошна Iемар ду

а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

- парти тIехь цхьаьна волчу лулахочуьнца болх бан, вовшашна йукъахь болх бекъа, шен болх кхочушбан а, вовшаша бина болх талла;
- кар-кара луш болх бан;

б) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:

- шина хьежамна а, шина агIонна а йукъара башхаллаш ган, ша тIетовжаран бух а балош, цхьахойлу агIо йалон а;
- текстехь турпалхоша бовзийтина хьежамаш карон (лаха).

Талларан а, шаталларан а дешаран дарашкахь дешархочун Iама таро хир йу:

- схьабовзийтина хьежам тесктерчу могонашца тIечIагIбан;
- тайп-тайпанчу хьежамийн тайп-тайпана баххаш хилар кхета.

3-чу классехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочунна Iемар ду:

- нохчийн литературун говзарш Iаморан буха тIехь нохчийн меттан хьасене-эстетикин таронех кхета;
- ненан меттан литературех къоман эхь-бежк а, ламасташ лардаран а, схьакховдоран а къоман-культурин гIирс санна мехаллех кхетар;
- турпалхойн леларийн оздангаллин мах хадон а, цуьнан бух балон а;
- нохчийн литературун говзарш йешаран процесехь йешаран корматталла шарйан: хезаш а, дагахь а йеша, исбаъхьаллин а, Iилманан а, дешаран а текстийн анализ йаран а, маъIна даран а зеделларг хила;
- нохчийн литературун говзарш йешаран зеделлачух къамел

шардарехъ пайдаэца: ладоьГна/йешна текст йийцаре йарехъ дакъалаца, текстана тIе а тийжаш, шена хетарг тIечIагIдан; йешначу йа ладоьГначу текстан кепе хьабжжина, и схьайийца (йерриге йа йоцца), дакъалоцучу турпалхойн цIарах литаретуриг говзар схьайийца;

- текстах кхетархьама а, кхин совнаха хаамаш бовзархьама а куьйгаллин хьостанех пайдаэца.

- **«Къамелан а, йешаран а гIуллакхан кепаш» дакъа:**

аудировани,
хезаш а, дагахъ а йешар,
текстан тайп-тайпанчу кепашца болх,
библиографин культура,
исбаьхьаллин говзаран текстаца болх,
къамелан культура.

Дешархошна Iемар ду:

- йешаран индивидуале болар тидаме а обьцуш, нийса а, къабсташ а дийнна дешнаш хезаш деша;

- хьалха довзаран йешарехъ а, йуха бIаьртохаран йешарехъ а, харжаман а, йуха талларан йешарехъ а дагахъ йешар;

- Iамочу говзарийн авторийн – йаздархойн а, поэтийн а цIерш йаха, церан говзарийн цIерш йаха а, классехъ йешначу текстийн чулацам боцца схьабийца а;

- дукха везачу литературин турпалхочух дийца;

- турпалхочуьнга йолу авторна ойла билгалйан;

- говзарийн турпалхойн мах хадон; тайп-тайпанчу говзарийн турпалхойн амалш вовшашца йуста;

- тайп-тайпанчу авторийн 6–8 байт дагахъ йеша (харжамца);

- элементашца киншка йовза (автор, цIе, «Чулацам» аГIо, иллюстрациш).

Дешархойн шаьш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процесехъ Iама таро хир йу:

- шаьш киншка харжа а, цуьнан элементашца киншкин чулацам бовза а;

- билгалйина киншкаш шаьш йеша;

- йешначу говзарийн турпалхойн мах хадоран ойла йовзийта;

- дошамашца шаьш болх бан.

«Литературоведенина йукьадалор» дакъа: байташкахъ йазийнчу говзаран башхаллаш йовзар (ритм, рифма и. кх. дI.), говзарийн башхаллаш вовшаш къастор (туьйра а, дийцар а; дийнатех туьйра а, инзаре-тамашийна туьйра а, и. кх.дI.), литературин приемаш йовзар (дустар, олицетворени, контраст, и. кх. дI.).

Дешархошна Iемар ду:

- дийнатех лаьцна, инзаре-тамашийна, Iер-дахаран хьокьехъ долу туьйранаш вовшеш къастон;

- дийцар а, туьйра а вовшеш къастон;

- авторийн литературехъ исбаьхьаллин вастийн гIирсаш карон а, вовшеш къастон а (приемаш: дустар, олицетворени, гипербола (хIума дестор олу вай), контраст; фигураш: йух-йуха алар).

Дешархойн таро хир йу Iама:

- дийнатех лаьцначу туьйранан кхиарх кхета;

- дуьненан тайп-тайпанчу халкъийн туьйранашкахъ «лелаш йолу» сюжеташ («лелаш долу туьйранин дийцарш») карон.

«Дешархойн кхоллараллин гүллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, инсценировка, драматизаци, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаш тексташ кхоллар.

Дешархошна Iемар ду:

- йешначун чулацамах кхета; йешаран башхалашца йогуш йолу соцунгIа йан, азъайдар а, йешаран болар а харжа;
- программица билгалыйна йолу исбаьхьаллин говзарш лерсица тIелаца а, шайна хетарг барта схьадийца а;
- литературин текстан а, суртдилларн а, музыкин а говзариин маьIна дан, (гиначух, йешначух, хезначух шайн ойла а, синхаамаш а бовзийта);
- литературин текстийн диалогийн йаккхийчу фрагментийн инсценировкашцахь (ролашца ловзорехь) дакъалаца.

Дешархошна шаш бечу, шимма цхьаьна бечу, тобанца йа массара цхьаьна бечу белхан процесехь Iама таро хир йу:

- байтийн а, прозин а текст хезаш йеша;
- Iамат тIерачу иллюстрацишка хьовса, музыкин говзаршка ладогIа, исбаьхьаллин текташца а, суртдилларан говзаршца а царна тIехь гайтинчу ойланийн, синхаамийн, сагатдарийн хьежамца уьш йуста;
- барта а, йозанца а (аларца а/йа йоцчачу сочиненица) литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш йийцаре йечу хенахь шайн хилла ойланаш а, тидамаш а бовзийта.

Довзаран дешаран дарийн декъехь дешархошна Iемар ду

- дешаран дошамийн корпусах паргIат пайдаэца, оьшу йолу дошаман статья сихха карон;
- дешаран Iаматах паргIат пайдаэца: биллабийн билгалонийн мотт бешалур бу (маттах кхетар бу); «Чулацам» а, «Корта» а агIонашца оьшу текст карон а;
- тектаца болх бан: цуьнан тема а, коьрта ойла (идея, сагатдар) а, дахаран тайп-тайпана агIонаш (хьежам, дIахIоттамаш, кхетаман латтам) а къастон;
- хаамийн масех хьостанца (дешаран Iаматца, ша бечу белхан тептарца, хрестоматица; дешаран Iаматца а, дешаран дошамашца а; дешаран Iаматца а, хаамийн тIетохначу хьостанашца а (дешаран кхечу гуларшца, библиотекин киншкашца, Интернетерчу хаамашца); текташца а, текташна иллюстрацишца а болх бан.

Дешархойн Iама таро хир йу:

- гуларш хIитторан алгоритм карайерзон: монографийн, жанрийн а, тематически а (шаш терминаш – гуларийн къастамаш – лелаш).

Коммуникативни дешаран дарашкахь дешархошна Iемар ду:

- а) цхьаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахь:
 - парти тIехь цхьаьна волчу лулахочуьнца болх бан, жимачу тобанехь, йоккхачу тобанехь: вовшашна йукъахь болх а, ролаш а йекъа, шен болх кхочушбан а, йукъарчу балха йукъа и дIатарбан а;
- б) зIе хиларан гурашкахь хьасене хилар санна:
 - схьабовзийтинчу хьежамийн а, агIонийн башхаллийн бухе дилларх кхета а, царех цхьахдолчунна тIетан а, йа шен хьежам дIабовзийта а хаа.

Цхьана къепене дерзийнчу дешаран кхочушдарийн декъехь дешна волучунна Iемар ду:

- ша-шен тидам бан а, болх дIабахьарна а, кхочушхиллачу жамIана а тIехь тидам бан а.

4-чу классехь дешар чекхдолучу хенахь дешархочунна Iемар ду:

- амал кхиарехъ а, шен культура билгалйаларехъ а нохчийн литературин мехаллех кхета;
- исбаъхьаллин текстан турпалхойн позицеш билгалйан, исбаъхьаллин текстан авторан позицеш билгалйан;
- нохчийн литературин говзарш йешаран процесехъ йешаран говзалла лакхайаккха: хезаш а, дагахъ а йеша, исбаъхьаллин а, Илманан а, дешаран а текстын маъна даран а, анализан а, хийцаран а коърта кепаш карайерза а;
- къамел шардархьама нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух пайдаэца: ладогъна/йешна текст йийцаре йарехъ дакъа, цу текстана тӀе а тийжаш, шена хетарг тӀечӀагӀдан а, бух балон а; йешначун йа ладогъначун чулацам текстан кепе хьаъжжина, схьайийцаран (йерриге йа йоцца) кепехъ бовзийта; йешначу говзариин буха тӀехъ барта дийцар хӀоттон, хьасене хиларан декхарш тидаме а оьцуш (тайп-тайпанчу ладогӀархошна);
- оьшуш йолу литература ша харжа, шен йешаран гуо кхолла а, шорбан а;
- текстах кхетархьама а, кхин сов хаамаш бовзархьама а куьйгаллин хьостанех пайдаэца.

«Къамелан а, йешаран а гӀуллакхан кепаш» дакъа: аудировани, хезаш а, дагахъ а йешар, текстан тайп-тайпанчу кепашца болх бар, библиографически культура, исбаъхьаллин говзаран текстаца болх бар, къамелан тӀекаренан культура.

Дешна волучунна хуур ду:

- довзаран а, баъргтохаран а, хаьржинчу а, талламан а йешаран процесехъ дагахъ йеша;
- говзаран тема а, коърта оила а билгалйан; текст маънийн дакъошка йекъа, текстан план хӀоттон а, йухасхьайийцарехъ цунах пайдаэца а; текст йоцца а, ма-йарра а йухайийца;
- классехъ I амийнчу литературин коъртачу говзариин чулацам бовзийта а, церан авторш а, цӀерш а билгалйан а;
- «СтелаӀад» цӀе йолчу берийн журналан коърта чулацам бийца (рубрикийн тӀегӀанехъ);
- говзариин турпалхойн амалийн мах хадон; цхьана а, тайп-тайпанчу а говзариин турпалхойн амалш вовшашца йуста; авторна турплахочуьнга болу хьежам билгалбан;
- байтин говзарш йа цу йукъара кийсакаш (харжамца) дагахъ йеша, йешаран хотӀах лаьцна классерчара олург паргӀат тӀелаца;
- литературин говзарх йа турпалхочух ша аьллачунна бух балор, говзара йуккьерчу фрагменташца йа къаьстинчу могонашца и тӀечӀагӀдан;
- элементашца киншка йовза (автор, цӀе, титульни агӀо, «Чулацам» агӀо, аннотаци, иллюстрациш);
- къаьстинчу говзарна а, говзариин гуларна а аннотаци хӀоттон;
- тайп-тайпан декхарш кхочушдаран I алашонца библиотекехъ ша киншка харжа (магийнчу спискаца йешар; билгалчу темина барта хаам кечбар);
- йешначу говзариин турпалхойн мах хадор довзийта, классерчарна хетарг гӀиллакхехъ тӀелаца;
- хааман тайп-тайпанчу хьостанашца ша болх бан (дошамаш а, тайп-тайпана справочникаш а йукъалоцуш).

«Литературоведина йукъавигар» дакъа: рифмийн кепаш къастор, халкъан кхоллараллин а, авторийн литературин а говзариин жанрийн башхаллаш къастор, текстехъ

литературин приемаш (дустар, олицетворени, контраст, гипербола, и. кх. дІ.) йовзар а, царех пайдаэцаран бахъанех кхетар а.

Дешна волучунна Іемар ду:

• исбаъхъаллин культурун кхиаран коърта некъ ган: халкъан кхолларалли тІера авторийн кепашка кхаччалц;

• халкъан говзарш авторийнчарах къастон;

• авторийн литературехъ исбаъхъаллин вастийн гІирсаш карон а, вовшах къастон (дустар, олицетворени, гипербола («даздар» олу), контраст, йух-йуха алар, рифмин тайп-тайпана кепаш) а.

Дешна волучун ша бечу, шимма цхъаьна бечу, тобанца йа массара цхъаьна бечу белхан процесехъ Іама таро хир йу:

• дуьненан халкъийн, нохчийн а, оърсийн а туьйранашкахъ мифашкахула дуьне дуьне довзаран башхаллаш;

• байтан маІнин а, поэта хаьржинчу байт кхолларан кепан а зІе карон (классикин а, кхузаманан а поэзин масалш тІехъ);

• исбаъхъаллин говзар кхолларехъ йаздархочун (поэтан, художникан) кхоллараллин биографин ролах кхета;

• исбаъхъаллин тайп-тайпанчу кепашна (литературин, музыкин, суртдилларан) йукъайогІу говзарш церан тематически цхъаьнайарца йуьстина ца Іаш, церан авторийн дуьнене хьежаман буха тІехъ (говзарехъ гайтина йолу ойланаш) а йуста йиш йолуш хилар.

«Дешархойн кхоллараллин гІуллакхан элементаш» дакъа: ролашца йешар, барта дешнашца суртдиллар, репродукцишца болх, шаьш тексташ кхоллар (йазйар).

Дешна волучун шаьш бечу, шимма цхъаьна бечу, тобанца йа массара цхъаьна бечу белхан процесехъ Іама таро хир йу:

• байтийн а, прозин а текст хезаш йеша:

• классерчаьрца литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш царна тІехъ гайтинчу ойланийн, синхаамийн, сагатдарийн хьежамца йийцаре йар;

• барта а, йозанца а (аларца а/йа йоцзачу сочиненица) литерутурин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш йийцаре йечу хенахъ шайн хилла ойланаш а, тидамаш а бовзийта.

Довзаран дешаран дарийн декъехъ дешна волучунна Іемар ду:

• текстаца паргІат болх бан: талла билгалйинчу аспектах хаамаш билгалбан хаа, билгалйина аспект сацон; талламан аспект сихха хийца хаа;

• карарчу дешаран киншки тІехъ а, коплектан кхечу киншкахъ тІехъ а паргІат хІума лаха; дешаран дошаман корпусех пайдаэца, школин библиотекин фондехъ лаха; оьшу хаамаш лаха а, дешаран тайп-тайпанчу Іалашонашкахъ цунах пайдаэца а;

• хаамийн тайп-тайпанчу хьостанашца паргІат болх бан (текстан кепехъ, суртдилларан я музыкин говзаллехъ санна схъагайтинчу).

Коммуникативни дешаран дарашкахъ дешна волучунна Іемар ду:

а) цхъаьна болх бар санна, хьасене хиларан гурашкахъ:

• дешаран кооперацин тайп-тайпанчу кепаш (шимма цхъаьна бен болх, жимачу тобанехъ болх, йоккхачу тобанехъ болх) а, социалан тайп-тайпана ролаш (дІахьошверг а, кхочушдийриг а) а;

б) зІе хиларан гурашкахъ хьасене хилар санна:

• схъабовзийтинчу хьежамийн а, аГІонийн башхаллийн бухе дилларх кхета а, царех цхъаьдолчунна тІетан а, йа шен хьежам дІабовзийта а хаа.

Цхъана къепене дерзийнчу дешаран кхочушдарийн декъехъ дешна волучунна Іемар ду:

• ша-шен тидам бан а, болх дІабахьарна а, кхочушхиллачу жамІана а тІехъ тидам бан а.

Амал кхиаран дешаран кхочушдарийн декъехъ дешна ваьллачун Іама таро хир йу:

- шен леларан культура а, дуьненах кхетар а кхолладаралехь литературин йешаран мехаллах кхета;
- шен оздангаллин-этически кьилба цхьана хорша дерзон (говзариин анализ йаран новкъахь а, церан хьокъехь къамел дечохь а эхь-бежкан мах хадон а, харжам бан а зеделарг гулдан).

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

1 КЛАСС (66 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1.	<p>Къамел кхиор Пачхьалкахан а, къоман а билгалонаш (шатлакхан илли, хЮост). Беснаш. Светофор. Ишкоলেখь. Иаламан дуьне (цIера дийнаташ а, акхарой а, олхазарш, сагалматаш, олхазарш, дитташ, хасстоьмаш, стоьмаш). КIиранан денош. Байташ, дагардарш, нохчийн абатан элпех хIетал-металш</p>	8	0	0	https://desharkho.ru / https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		8	0	0	
2.1.	<p>Йеша Iамор Дешдакъошца йешарна тIера жим-жимма довлуш дийнна дешнаш шера а, кхеташ а деша хаарна тIедовлар (текстах кхета таро лучу йешаран индивидуальни боларца догIуш йешаран чехкалла (масалла). Йешаран орфоэпически барамаш ларбар. Кепана а, тайпанна а цхьатера йоцучу текстийн маъIнийн башхаллаш аз айдеш хийцарца</p>	49	0	0	https://desharkho.ru / https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	схъагайтгар.				
Дерриг:		49	0	0	
3.1.	<p>Дикачу адаман г1уллакхаш. Деза дешнаш. Дийца,муьлхачу басахь хуьлу х1уманаш. Вайн Даймохк. Соьлжа-Г1ала Вайн турпалхой: Кадыров Ахьмад-Хьаьжа Нурадилов Ханпаша. Вайн йаздархой: Айдамиров Абузар. Гайсултанов 1умар. Махмаев Жамалди. Ж.Махмаев «Доттаг1алла»,«Къоман хазна», «Дей,буьйсий»,«Дайна де»,«Бераш вайн хинйолу т1аьхе ю..», «Дуьло,бераш,делий вай» 1-Хь Хатуев «Зингат» 1.Демеев «Малонче» С.Эдилов «Г1ан», «Беркат»</p> <p>«Даймохк» бохучу дашах кхетам хир бу. Даймохк безар а, ларбар а, Галашбар а х1ун ду хуур ду.</p> <p>Пачхье х1ун йу хуур ду. Нохчийн Республикин коьртачу г1алин – Соьлжа-Г1алин – це йевзар йу. Соьлжа-Г1алин йоцца истори йевзар йу. Д1адаханчу шерийн турпалхойх а, кхузаманан турпалхочух шен дахарх нохчийн къоман дуьхьа д1аделлачу Кадыров Ахьмад-Хьаьжех а хаарш хир ду. Текстан хиламийн анализ йан а, адамийн Даймехкан дуьхьа леларех а,</p>	9	0	0	<p>https://desharkho.ru/</p> <p>https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>

<p>шайн дүхья леларх а кхета Йемар бу.</p> <p>«ДоттаГалла», «беркат», «дикалла», «кьинхьегам безар», «Гиллакх» боху кхетамаш а бевзар бу, адаман дахарехь церан мехаллех а хкетар бу.</p> <p>КхидIа хьур ду хаарш шардар: ойла а йеш, кхета а кхеташ, йешар, йешначу говзарийн турпалхойн леларийн анализ йан; къябсташ а, кхеташ а дийнна дешнаш дешар.</p>				
Дерриг:	9	0	0	
Программа сахьтийн барам	66	0	0	

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

2 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѳераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. «Даймехкан 1алам. Аьке. Гуьйре»				
1.1.	Аьке дагалацар. Чѳерий дахар. Д. Кагерманов «Дог1а дар» Гуьйренан тидамаш. И. Демеев «Г1а». В. Бианки «Чан к1орнеш лийчор». Э.Мамакаев «Гуьйренан 1уьйре».	6	0	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дакъа 2. «Гиллакх-обздангаллех лаьцна»				
2.1.	Денний, нанний дика хилар. В.Осеева «К1ентий». Э.Мамакаев «Нана». В.Осеева «Йоккха стаг» «Ц1ена хи» Ц1ена хила вай. Харц лийна 1у. Х1ума яар. Пайхамаро нийсонах лаьцна	8	1	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	<p>аьларг. Хатуев. «Г1иллакх» Б.Дикаев «Берашка-сайн доттаг1шка». Талламан болх хьалхарчу чийрикна лерина.</p>				
	Дакъа 3. «Берийн дахар»				
3.1	<p>Ж. Махмаев «Маликатын доттаг1ий.» Т. Ахмадова «Нура». З. Муталибов «Дешархойн кыйсадларш». 1. Гайсултанов «Доллучун шен хан ю». П. Абубакарова «Дешнех ловза».</p>	5			<p>https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
	Дакъа 4. «Вайн доттаг1ийн дийнатыш»				
4.1	<p>«Вайн доттаг1ийн дийнатыш» Х. Берсанов «Бексолтан алаша». Ж. Махмаев «Ши к1еза». Хь. Саракаев «Борзик». Э. Мамакаев «Тхан пису». Э.Мамакаев «Акхарой долчохь» Ш. Макалов «Дехкий дийна муха дисира». А. Тапалаева «Массарна дерг-ловзар». Хь. Саракаев «Х1орш х1ун ю?».</p>	8		0	<p>https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
	Дакъа 5. «Болх-доккха хазахетар»				
4.1.	Талламан болх шолг1ачу чийрикна лерина	7	1	0	https://desharkho.ru/

	<p>З. Муталибов «Муьлхха а болх оьшуш бу» Ж.Махмаев «Маликат». 1. Гайсултанов «Пхьола». Д. Кагерманов «Говзанчаш». Х.Ошаев «Ши накъост». Г. Балл «Цхъана меттехь ца соцу мало».</p>				https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дакъа 6. «1а»				
6.1	<p>1.Мамакаев «1а», Э. Мамакаев «Керла шо». Туьйра «1аьнан обг1азло», Ж. Махмаев «Салазаш хахкар». Хь. Саракаев «Дарц». Д. Кагерманов «Г1ура – дада». Хь. Саракаев «Х1ара маца хуьлу?».</p>	7			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Дакъа7. «Вайн Даймохк»				
7.1	<p>«Вайн Даймохк» Нефтах х1ун йоккху? 1. Кусаев «Сан Г1ала». Хиш. Вайн хиш чохь хуьлу ч1ерий. Ж. Махмаев «Машар».</p>	4	1		https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
7.2	<p>«Б1аьсте, б1аьсте йеьна кхечи!» Хь. Сатуев «Вайн бераш».</p>	11	1		

	<p>Талламан болх кхоалгачу чийрикна лерина. Л. Н. Толстой «Блабсте». Хь. Саракаев «Х1ун ю иза?». 1.Гайсултанов «Блабста хьуьнхахь». Д. Кагерманов «Алкханчаш». В. Бианки «Пхьагал дитта т1ехь». «Муха дог1а деза синтар». Д.Кагерманов «Со а вьоду». Н.Н. Носов «Хорсамех лаьцна» (2с.).</p>				
	Дакъа 8. Нохчийн халкъа барта кхолларалла»				
8.1	<p>Цицигий, дахий. Кицанаш. Х1етал-металш. Чехкааларш. Дагардарш. Туйра «Майра пхьагал». Туйра «Цаьпцалгий, зингаттий». Туйра «Газа-гуьзалгий, сира борззий», Туйра «Зуй, пхьагаллий». Талламан болх доьалгачу чийрикна лерина. Туйра «Борззий,цхьогаллий,ломмий»</p>	12	1		
	Дакъа 8. Жам1даран таллар				
8.1	Контролни болх /Тестиrowани/		4		
Дерриг:		68	4		
Программица сахътийн барам		68			

Нохчийн литературин тематикин планировани

3 класс

№п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш.	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьташ	Таллам ан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
Дакъа 1. Даймехкан косташ.					
1.	А. Сулейманов «Даймахкана, вайн халкъана», «Ирс, ахь хIун до? Стенга добду?» Ш. Арсанукаев «БIешерийн къийсамехь».	2			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2			
Дакъа 2. Аьхе а, гуьйре а.					
2.	Ш. Арсанукаев «Аьхкена гуйре». М. Сулаев «ДогIа деанчул тIаьхьа». Д. Кагерманов «Аьхе». З. Муталибов «Оха болх а бо, деша а доьшу». Ж. Махмаев «Мангалкомарш». Хь .Хасаев «Комаьрша хьун». Хь. Осмиев «Гуйре». Х. Эдилов «Гуйре». Хь. Хасаев «Гуйре тIекхочуш». Д. Кагерманов «ГIаргIеш, «хабарш» а дуйцуш». Э. Мамакаев «Гуйренан суьрташ».	10	1		https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		10	1		
Дакъа 3. Вайн Даймохк.					
3.	Вайн республика. Д. Кагерманов «Сан Кавказ». Ш. Рашидов «Даймахке безам».	2			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		2			

Дакъа 4. Галам лардар – иза Даймохк ларбар ду.				
4.	М. Пришвин «Сан Даймохк». Р. Ахматова «Эвлахь». Хь. Хасаев «Бен». Хь. Саракаев «Асвадан адамалла». 1. Гайсултанов «Экскурси». Хь. Хасаев «Бохам».	7		https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7		
Дакъа 5. Берийн дахар.				
5.	Хь. Саракаев «Тхойшинна эсий дажо лаба». Ж. Махмаев «Коран ангали». Гайсултанов «Яраг1и». Хь. Саракаев «Ж1ов, морзаххий, херх сьхаобций». I. Чантиев «Стенна вара Мурад г1айг1ане». 3. Муталибов «Мустапан каранаш». Д. Кагерманов «Мазлаг1ехь». I. Гайсултанов «Уггар мехалниг».	10	1	https://desharkho.ru/ www.urok95.ru
Дерриг:		10	1	
Дакъа 6. Даймохк вай кьинхьегамца хьестабо.				
6.	М. Сулаев «Лабтана гергахь ваьшна т1ера декхарш». Р. Нашхоев «Соьга йуха хабар дийцало». Ш. Арсанукаев «Сан йиша». Т. Закаев «Сох а хир ву г1ишлойархо». М. Ахмадов «Асарахь».	5		https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		5		
Дакъа 7. 1а.				
7.	М. Сулаев «Лайн чимаш», «1а дулуш». Хь. Хасаев «Хьуьнхяхь 1а». Ж. Махмаев «Ло деана». Д. Кагерманов «1аьнан хьаша». I. Мамакаев «1а». I. Гайсултанов «Цергков». Ш. Рашидов «1ай». Хь. Саракаев «Дуьххьарлера хьуьнар». Ш. Арсанукаев «1аьнан суьйре». I. Чантиев «1аьнан а, аьхкенам хилла кьовсам».	11		https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		11		
Дакъа 8. Б1аьсте йог1у, б1аьсте йог1у!				
8.	М. Сулаев «Б1аьстенца дека лаьттан зевне илли», «Б1аьсте». I. Гайсултанов «Б1аьсте т1ейог1уш». I. Мамакаев «Б1аьстенан юьхь». В. Саидов «Барх1алг1а март». Хь. Саракаев «Мамина совг1ат». Хь. Хасаев «Хьуьнан акхарой б1аьста», «Зевне хьеший». Хь. Сатуев	12	1	https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	«Біабсте йоглу», «Біабстенан догла». І. Гайсултанов «Іалам хаздан деза». Д. Кагерманов «Арахь».				
Дерриг:		12	1		
Дакъа 9. Халкъан барта кхолларалла.					
9.	Туйранаш, шира дийцарш. Бабин Чирдиг. Ден весет. Бекхам. Тешам боцу лулахой.	5	1		https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		5	1		
10.	Контролни болх /Тестиновани/	4			
Дерриг		4			
Программин сахътийн барам		68			

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

4 КЛАСС (68 сахьт)

№ п/п	Программин дакьойн а, темийн а цѐрaш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхолларалин белхаш	
1.1.	Хь. Хасаев. «Беркaтe аьхкe З. Сулейманова. «Аьхкенан сурт» 1.Мамакаев. «Дагалецамаш З. Сулейманова. «Чеглардиг» М. Мамакаев. «Гуьйре» Хь. Хасаев. «Шийла 1уьйре» Ш. Окуев. «Гуьйре».	7	0	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		7	0	0	
2.1.	Таймин Биболатан илли Эла Мусосттий, Адин Сурхой. Эла Мусосттий, Адин Сурхой. Астагла Тимар Астагла Тимар Гайсултанов. «Йуург ца хилча» Гайсултанов. «Йуург ца хилча»	9	1	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Талламан болх (хьалхарчу чийрикна лерина) П. Хатуева. «Кьонах хьанах олу?».				
2.2	Вайн республика-Нохчийчоь В. Баширов. «Сан хьоме Нохчийчоь» Т. Ахмадова, 1. Алиев. «Декалахь сан илли» С. Яшуркаев. «Пасха» С. Яшуркаев. «Пасха» М. Ахмадов. « Нохчийн хиш»Арсанукаев Ш.	5			https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.3	Вайга туйранаша кхойкху «Муьлха йоккха хилла?» Чантиев. «Хьекьал тоьлла» А. Дадуев. «Мара байна Салман» А. Дадуев. «Мара байна Салман» «Кьоблел хьекьал тоьлла». «Кьоблел хьекьал тоьлла». З. Джамалханов. « Хьекьал долу йо1 а кхиэлахо а » З. Джамалханов. « Хьекьал долу йо1 а кхиэлахо а » Талламан болх (шолг1ачу чийрикна лерина) З. Джамалханов. «Хьекьал долу воккха стаг а, кьиза эла а » З. Джамалханов. «Хьекьал долу воккха стаг а, кьиза эла а » Охх1ай Охх1ай Махана аьлла баркалла 1.Гайсултанов Дашо б1араш 1.Гайсултанов Дашо б1араш	16	1	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		30	2	0	
3.1.	С. Бадуев «Со кхин хьуна декар дац. » С. Бадуев «Со кхин хьуна декар дац. » С. Бадуев «Дуйлало»	11	1	0	https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	<p>М.Мамакаев «Хьуьнхахь» 1.Мамакаев «Даймохк» 1.Гайсултанов. «Диканиг» 1.Гайсултанов. «Диканиг» 1.Гайсултанов «Цунна х1унда хаьа дерриг а?» 1.Гайсултанов «Цунна х1унда хаьа дерриг а?» Х.Эдилов «Ло дог1уш» Талламан болх (кхоалг1ачу чийрикна лерина)</p>				
3.2	<p>Сийлахь-доккхачу зеран муьрехь Хь. Саракаев «Синтем боцу денош» Хь. Саракаев «Синтем боцу денош» 1.Зайнутдинов «К1ентан дуьхьа» 1.Зайнутдинов «К1ентан дуьхьа» 1.Ахмадов «Баьпкан йуьхк» 1.Ахмадов «Баьпкан йуьхк»</p>	6			<p>https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>
3.3	<p>Болх бе,халкъан дуьхьа ваха- 1.Гайсултанов «Йухаверза йиш яц» 1.Гайсултанов «Йухаверза йиш яц» Х.Берсанов. «Жима Зарет» 1.Гайсултанов.«Совг1аташ» 1.Гайсултанов.«Совг1аташ» 1.Гайсултанов «Ч1ег1ардиган бен» 1.Гайсултанов «Ч1ег1ардиган бен» С. Гацаев. «Эх1, хьо мерза илли » З.Джамалханов «8-г1а Март» Ш.Рашидов «Ахьа суна гечделахь» Талламан болх (добалг1ачу чийрикна лерина) 1.Мамакаев»Б1аьстенан 1уьйре» З.Сулейманова «Зу халхайолу» З.Сулейманова «Зу халхайолу»</p>	14	1		<p>https://desharkho.ru/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/</p>

Дерриг:		31	2	0	
8.1	Контролни болх /Тестировани/		4		
Дерриг:			4		
Программица сахьтийн барам			68		

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

1 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш		
Абатал хьалхара мур(къамел кхиор) 8 с.						
1.	Новкъахь.Школехь.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.	Ціера дийнаташ. Зіакардаьхни.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.	Акха дийнаташ. Вайн махкара олхазарш.	1	0	0		https://ps95.ru/
4.	Сагалматаш. Акха стоьмаш	1	0	0		dikdosham/ru/
5.	Стоьмаш. Хасстоьмаш.	1	0	0		https://ps95.ru/
6.	Ахархойн гІирсаш. Ялташ. Іалам.	1	0	0		dikdosham/ru/
7.	Дийнан раж.	1	0	0		https://ps95.ru/
8.	Сурсаташ	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Абатан мур (йеша 1амор) 49с.						
9	Аз а,элп а А,а.	1	0	0		dikdosham/ru/
10	Аз а,элп а У, у.	1	0	0		https://ps95.ru/
11	Аз а, элп а О.о	1	0	0		https://ps95.ru/
12	Аз а, элп а И.и	1	0	0		dikdosham/ru/
13	Аз а, элп а Л.л	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
14	Аз а, элп а М.м	1	0	0		https://ps95.ru/

15	Аз а, элп а. С, с	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
16	Аз а, элп а. Р, р	1	1	0		https://ps95.ru/
17	Аз а, элп а. Х, х	1	0	0		dikdosham/ru/
18	Аз а, элп а. Б,б	1	0	0		https://ps95.ru/
19	Аз а, элп а Д, д	1	0	0		https://ps95.ru/
20	Аз а, элп а Е, е.	1	0	0		dikdosham/ru/
21	Аз а, элп а Н, н	1	0	0		https://ps95.ru/
22	Аз а, элп а Т, т.	1	0	0		https://ps95.ru/
23	Аз а, элп а В, в	1	0	0		dikdosham/ru/
24	Аз а, элп а З, з	1	0	0		https://ps95.ru/
25	Аз а, элп а Й, й	1	0	0		https://ps95.ru/
26	Аз а, элп а К, к.	1	0	0		https://ps95.ru/
27	Аз а, элп а П, п.	1	0	0		https://ps95.ru/
28	Аз а, элп а Э, э.	1	0	0		https://ps95.ru/
29	Аз а, элп а Ш, ш.	1	0	0		dikdosham/ru/
30	Аз а, элп а Ц, ц.	1	0	0		https://ps95.ru/
31	Аз а, элп а І.	1	0	0		https://ps95.ru/
32	К1еда хьаьрк (ь)	1	0	0		https://ps95.ru/
33	Ч1ог1а хьаьрк(ъ)	1	0	0		dikdosham/ru/
34	Аз а, элп а Хь, хь.	1	0	0		dikdosham/ru/
35	Аз а, элп а Кх, кх.	1	0	0		https://ps95.ru/
36	Аз а, элп а Къ, къ	1	0	0		https://ps95.ru/
37	Аз а, элп а Г, г	1	0	0		dikdosham/ru/
38	Аз а, элп а Г1, г1	1	0	0		https://ps95.ru/

39	Аз а, элп а Аь, аь	1	0	0		https://ps95.ru/
40	Аз а, элп а Оь, Оь	1	0	0		dikdosham/ru/
41	Аз а, элп а Уь, уь	1	0	0		https://ps95.ru/
42	Аз а, элп а Ч, ч.	1	0	0		dikdosham/ru/
43	Аз а, элп а Ч1, ч1.	1	0	0		https://ps95.ru/
44	Аз а, элп а Т1, т1.	1	0	0		dikdosham/ru/
45	Аз а, элп а Ж, ж.	1	0	0		https://ps95.ru/
46	Аз а, элп а Х1, х1	1	0	0		https://ps95.ru/
47	Аз а, элп а К1, к1.	1	0	0		dikdosham/ru/
48	Аз а, элп а Ю, ю.	1	0	0		https://ps95.ru/
49	Аз а, элп а Юь, юь.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
50	Аз а, элп а Я, я.	1	0	0		https://ps95.ru/
51	Аз а, элп а Яь яь.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
52	Аз а, элп а, Ц1 ц1	1	0	0		https://ps95.ru/
53	Аз а, элп а, П1 п1	1	0	0		https://ps95.ru/
54	Аз а, элп а Ф ф. .	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
55	Аз а, элп а Ё ё.	1	0	0		https://ps95.ru/
56	Элп Щ щ	1	0	0		https://ps95.ru/
57	Элп ы	1	0	0		https://ps95.ru/
Абатал т1аьхъара мур(Литературни йешар) 9с.						
58	Дикачу адаман г1уллакхаш. Деза дешнаш.	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/
59	Дийца, муьлхачу басахъ хуьлу	1	0	0		https://ps95.ru/ dikdosham/ru/

	х1уманаш.					
60	Вайн Дайможк.Соблжа-Г1ала	1	0	0		dikdosham/ru/
61	Вайн турпалхой.Кадыров Ахьмад-Хьабжа.Нурадилов Ханпаша.	1	0	0		dikdosham/ru/
62	Вайн яздархой.Айдамиров Абузар.Гайсултанов 1умар.Махмаев Жамалди.	1	0	0		dikdosham/ru/
63	Ж.Махмаев «Доттаг1алла» «Къоман хазна» Дей,буьйсий	1	0	0		dikdosham/ru/
64	Ж.Махмаев Дайна де. «Бераш вайн хиньолу т1абхье ю..»	1	0	0		dikdosham/ru/
65	Ж.Махмаев «Дуьло,бераш,делий вай 1-Хь Хатуев «Зингат»	1	0	0		dikdosham/ru/
66	1.Демеев «Малонче» С.Эдилов «Г1ан» Беркат	1	0	0		dikdosham/ru/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		66	0	0		

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

2 класс

№ п/ п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш		
1.	Аьхке дагалацар.. Ч1ерий дахар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

2.	Д.Кагерманов «Догла дар»,	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
3.	«Гуьйренан тидамаш»,	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
4.	Демеев И. «Гла»,	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
5.	Бианки В. «Чено клорнешлийчор».	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
6.	Э.Мамакаев «Гуьйренан Гуьйре».	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
7.	Дений,нанний дика хилар.	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
8	В.Осеева «Клентий»	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
9	Э.Мамакаев «Нана» В.Осеева «Йоккха стаг»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
10	Цлена хи .Цлена хила вай?	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
11	Харцлийна лу. Хлума яар. Пайхлamarо нийсонах лацна аьлларг	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
12	1-Хь.Хатуев «Гиллакх».	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
13	Б.Дикаев «Берашка-сайн доттаглашка»	1	0	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
14	Талламан болх (хьалхарчу чийрикна лерина)	1	1	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
15	Ж.Махмаев «Маликатан доттаглаий».	1	1	0		https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
16	Т.Ахмадова «Нура»»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
17	З.Муталибов «Дешархойн	1	0	0		https://urok95.ru

	кыйсадаларш».					ps95.ru/dikdosham
18	1.Гайсултанов «Доллучун шен хан ю».ь	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
19	П.Абубакарова «Дешнех ловза»	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
20	Х.Берсанов «Бексолтин алаша.	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
21	Ж.Махмаев «Ши клеза»	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru
22	Хь.Саракаев «Борзик»,	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
23	Э. Мамакаев «Тхан пису»	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
24	Э.Мамакаев «Акхарой долчоь»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
25	Ш.Макалов «Дехкий дийна муха дисира»..	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru
26	А.Тапалаева « Массарна дерг-ловзар»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
27	Хь.Саракаев «Х1орш х1ун ю?».	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
28	Талламан болх шолг1ачу чийрикна лерина	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
29	З.Муталибов «Муьлхха а болх оьшуш бу»..	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
30	Ж.Махмаев «Маликат».	1	1	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
31	1.Гайсултанов «Пхьола».	1	0	0		https://desharkho.ru/https://urok95.ru
32	Кагерманов. «Говзанчаш	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

33	Х.Ошаев «Ши накъост »	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
34	Г.Балл «Цъхана меттехъ ца соцу мало».	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
35	І.Мамакаев «Іа»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
36	Э.Мамакаев «Керла шо»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
37	Туйра «Іаьнан обгІазло»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
38	Ж.Махмаев «Салазаш хаккар»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
39	Хь.Саракаев «Дарц».	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
40	Д.Кагерманов ГІура-дада».	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
41	Хь.Саракаев «ХІара маца хуьлу	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
42	«Нефтах хІун йоккху?».	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
43	Іадиз Кусаев «Сан гІала»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
44	«Хиш» «Вайн хиш чохь хуьлу чІерий»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
45	«Ж.Махмаев «Машар»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
46	Хь.Сатуев «Вайн бераш»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
47	Талламан болх кхоалгІачу чийрикна лерина.	1	1	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
48	Л.Н.Толстой «БІаьсте»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

49	Хь.Саракаев «Х1ун ю иза?».	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
50	Гайсултанов «Б1аьста хьуьнхахь».	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
51	Д.Кагерманов «Алкханчаш»,	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
52	В.Бианки»Пхьагал дитта т1ехь»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
53	«Муха дог1а деза синтар»,	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
54	Д.Кагерманов «Со а воьду»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
55	Н.Носов «Хорсамах лаьцна»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
56	Н.Носов «Хорсамах лаьцна»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
57	Цициггий,дахкий(берийн ловзар)	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
58	Кицанаш,	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
59	Х1етал-металш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
60	Чехкааларш,	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
61	Дагардарш	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
62	«Майра пхьагал»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
63	«Цаьпцалггий,зингаттий»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
64	«Газа-гуьзалггий,сира борззий»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
65	«Зуй,пхьагаллий»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru

						ps95.ru/dikdosham
66	Талламан болх доьалг1ачу чийрикна лерина.	1	1	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
67	«Цхьогогаллий,пхьагаллий»	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
68	«Борззий,цхьогогаллий,ломмий»	1	0	0		https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68				

Нохчийн литературин поурочни планировани

3-г1а класс

№ п/п	Урокан тема.	Сахътийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Таллам ан белхаш	КХоллараллин белхаш		
Даймехкан косташ. 2 с.						
1	А. Сулейманов «Даймахкана, вайн халкъана», «Ирс, ахь х1ун до? Стенга доьду?»	1	0	0		www.urok95.ru
2	Ш. Арсанукаев «Б1ешерийн кьийсамехь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
Аьхке а, гуьйре а. 1с.						
3	Ш. Арсанукаев «Аьхкенан 1уьйре».	1	0	0		www.urok95.ru
4	М. Сулаев «Дог1а деанчул т1аьхьа».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/
5	Д. Кагерманов «Аьхке».	1	0	0		https://desharkho.ru/
6	З. Мугалибов «Оха болх а бо, деша а доьшу».	1	0	0		www.urok95.ru
7	Ж. Махмаев «Мангалкомарш».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/
8	Хь .Хасаев «Комаьрша хьун».	1	0	0		https://ps95.r

						u/nohchiyn-tezaurus/
9	Хь. Осмиев «Гуйре».	1	0	0		www.urok95.ru
10	Х. Эдилов «Гуйре».	1	0	0		https://desharkho.ru/
11	Хь .Хасаев «Гуйре тIекхочуш». Д. Кагерманов «ГIаргIлеш, «хабарш» а дуьйцуш».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/
12	Э. Мамакаев «Гуйренан суьрташ».	1	0	0		www.urok95.ru
13	Хьалхарчу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://desharkho.ru/
Вайн Даймохк. 2с.						
14	Вайн республика. Д. Кагерманов «Сан Кавказ».	1	0	0		https://desharkho.ru/
15	Ш. Рашидов «Даймахке безам».	1	0	0		www.urok95.ru
Галам лардар – иза Даймохк ларбар ду. 7с.						
16	М. Пришвин «Сан Даймохк».	1	0	0		https://desharkho.ru/
17	Р. Ахматова «Эвлахь».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
18	Хь. Хасаев «Бен».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/
19	Хь. Саракаев «Асвадан адамалла».	1	0	0		www.urok95.ru
20	1. Гайсултанов «Экскурси».	1	0	0		www.urok95.ru
21	1. Гайсултанов «Экскурси».	1	0	0		https://desharkho.ru/
22	Хь. Хасаев «Бохам».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
Берийн дахар. 11 с						
23	Хь. Саракаев «Тхойшинна эсий дажо лаьа».	1	0	0		www.urok95.ru
24	Хь. Саракаев «Тхойшинна эсий дажо лаьа».	1	0	0		https://desharkho.ru/
25	Ж. Махмаев «Коран ангали».	1	0	0		https://ps95.ru

						u/dikedosham/ru/
26	Гайсултанов «Яраги».	1	0	0		https://desharkho.ru/
27	Хь. Саракаев «Жлов, морзаххий, херх схаоьций».	1	0	0		www.urok95/ru
28	Г. Чантиев «Стенна вара Мурад гайгане».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
29	З. Муталибов «Мустапан каранаш».	1	0	0		https://desharkho.ru/
30	Шолгачу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://desharkho.ru/
31	Д. Кагерманов «Мазлагехь».	1	0	0		www.urok95/ru
32	Г. Гайсултанов «Уггар мехалниг».	1	0	0		https://desharkho.ru/
33	Г. Гайсултанов «Уггар мехалниг».	1	0	0		https://ps95.ru/dikedosham/ru/
Даймохк вай кьинхьегамца хьестабо. 5 с						
34	М. Сулаев «Лаьттана гергахь ваьшна тлера декхарш».	1	0	0		www.urok95/ru
35	Р. Нашхоев «Собга йуха хабар дийцало».	1	0	0		https://desharkho.ru/
36	Ш. Арсанукаев «Сан йиша».	1	0	0		www.urok95/ru
37	Т. Закаев «Сох а хир ву гишлойархо».	1	0	0		https://desharkho.ru/
38	М. Ахмадов «Асарахь».	1	0	0		https://ps95.ru/dikedosham/ru/
1а. 11с.						
39	М. Сулаев «Лайн чимаш».	1	0	0		https://desharkho.ru/
40	М. Сулаев «1а дулуш».	1	0	0		www.urok95/ru
41	Хь. Хасаев «Хьуьнхахь 1а».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
42	Ж. Махмаев «Ло деана».	1	0	0		https://desharkho.ru/

43	Д. Кагерманов «Габнан хъаша».	1	0	0		www.urok95.ru
44	Г. Мамакаев «Га».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
45	Г. Гайсултанов «Цергков».	1	0	0		https://desharkho.ru/
46	Ш. Рашидов «Гай».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
47	Хъ. Саракаев «Духхъарлера хъуьнар».	1	0	0		www.urok95.ru
48	Ш. Арсанукаев «Габнан суьйре».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
49	Г. Чантиев «Габнан а, аьхкена хилла къовсам».	1	0	0		www.urok95.ru
Бабсте йогу, бабсте йогу! 13с.						
50	М. Сулаев «Бабстенца дека лаьттан зевне илли».	1	0	0		https://desharkho.ru/
51	Кхоалг ачу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://desharkho.ru/
52	Г. Гайсултанов «Бабсте тлейоглуш».	1	0	0		www.urok95.ru
53	Г. Мамакаев «Бабстенан юьхъ».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
54	М. Сулаев «Бабсте».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
55	В. Саидов «Бархалг а март».	1	0	0		https://desharkho.ru/
56	Хъ. Саракаев «Мамина совгат».	1	0	0		www.urok95.ru
57	Хъ. Хасаев «Хъуьнан акхарой бабста».	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
58	Хъ. Сатуев «Бабсте йогу».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
59	Г. Гайсултанов «Галам хаздан деза».	1	0	0		www.urok95.ru
60	Хъ. Хасаев «Зевне хъеший».	1	0	0		https://desharkho.ru/

61	Хь. Сатуев «Блаьстенан догла».	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
62	Д. Кагерманов «Арахь».	1	0	0		www.urok95.ru
Халкъан барта кхолларалла. бс.						
63	Туйранаш, шира дийцарш. Бабин Чирдиг.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
64	Добалгачу чийрикна лерина талламан болх.	1	1	0		https://desharkho.ru/
65	Ден весет.	1	0	0		https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
66	Бекхам.	1	0	0		www.urok95.ru
67	Тешам боцу лулахой.	1	0	0		www.urok95.ru
68	Тешам боцу лулахой.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Программа сахьтийн барам		68				

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

4 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь		Электронни дешаран ресурс.
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	Планаца	Билгал	
Хьомечу 1аламан сурт-7с					Планаца	Билгал	
1.	Хь. Хасаев. «Беркате аьже»	1	0	0			https://desharkho.ru/dikdosham/ru/
2.	З. Сулейманова. «Аьхкена сурт»	1	0	0			https://desharkho.ru/dikdosham/ru/
3.	1.Мамакаев. «Дагалецамаш»	1	0	0			https://desharkho.ru/

							/dikdosham/ru/
4.	З. Сулейманова. «Чеглардиг»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
5.	М. Мамакаев. «Гуьйре»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
6.	Хь. Хасаев. «Шийла 1уьйре»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
7.	Ш. Окуев. «Гуьйре».	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
Вайн Даймехкан д1адахначунна т1ера-9с							
8	Таймин Биболатан илии	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
9	Эла Мусосттий, Адин Сурхой.	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
10	Эла Мусосттий, Адин Сурхой.	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
11	Астаг1а Тимар	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
12	Астаг1а Тимар	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
13	Гайсултанов. «Йуург ца хилча»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
14	Гайсултанов. «Йуург ца хилча»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
15	Талламан болх (хьалхарчу	1	1	0			Тестиrowани

	чийрикна лерина)						
16	П. Хатуева. «Къонах хъанах олу?».	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
Вайн республика-Нохчийчоь-5с							
17	В. Баширов. «Сан хьоме Нохчийчоь»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
18	Т. Ахмадова, 1. Алиев. «Декалахь сан или»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
19	С. Яшуркаев. «Пасха»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
20	С. Яшуркаев. «Пасха»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
21	М. Ахмадов. « Нохчийн хиш»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
Вайга туйранаша кхойкху-16ч							
22	«Муьлха йоккха хилла?»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
23	Чантиев. «Хьекьал тоьлла»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
24	А. Дадуев. «Мара байна Салман»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
25	А. Дадуев. «Мара байна Салман»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
26	«Къоьллел хьекьал тоьлла».	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
27	«Къоьллел хьекьал тоьлла».	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/

							/dikdosham/ru/
28	З. Джамалханов. «Хъекъал долу йо1 а кхиэлахо а»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
29	З. Джамалханов. «Хъекъал долу йо1 а кхиэлахо а»	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
30	Талламан болх (шолг1ачу чийрикна лерина)	1	1	0			Тестировани
31	З. Джамалханов. «Хъекъал долу воккха стаг а, къиза эла а »	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
32	З. Джамалханов. «Хъекъал долу воккха стаг а, къиза эла а »	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
33	Охх1ай	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
34	Охх1ай	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
35	Махана аьлла баркалла	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
36	1.Гайсултанов Дашо б1араш	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
37	1.ГайсултановДашо б1араш	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
Нохчийн къоман баккхий йаздархой- 11с							
38	С. Бадиев «Со кхин хъуна декар дац. »	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/
39	С. Бадиев «Со кхин хъуна декар дац. »	1	0	0			https://desharkho.ru / /dikdosham/ru/

40	С. Бадугев «Дугьйлагало»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
41	М.Мамакаев «Хьугьнхяхь»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
42	1.Мамакаев «Даймохк»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
43	1.Гайсултанов. «Диканиг»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
44	1.Гайсултанов. «Диканиг»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
45	1.Гайсултанов «Цунна х1унда хаьа дерриг а?»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
46	1.Гайсултанов «Цунна х1унда хаьа дерриг а?»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
47	Х.Эдилов «Ло дог1уш»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
48	Талламан болх (кхоалг1ачу чийрикна лерина)	1	1	0			Тестировани
Сийлахь-доккхачу зеран муьрехь- (6с)							
49	Хь. Саракаев «Синтем боцу денош»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
50	Хь. Саракаев «Синтем боцу денош»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
51	1.Зайнутдинов «К1ентан дугьхьа»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
52	1.Зайнутдинов «К1ентан	1	0	0			https://desharkho.ru

	дуъхъа»						/dikdosham/ru/
53	1.Ахмадов «Баьпкан йуъхк»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
54	1.Ахмадов «Баьпкан йуъхк»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
Болх бе,халкъан дуъхъа ваха-14с							
55	1.Гайсултанов «Йухаверза йиш яц»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
56	1.Гайсултанов «Йухаверза йиш яц»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
57	Х.Берсанов. «Жима Зарет»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
58	1.Гайсултанов.«СовгIаташ»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
59	1.Гайсултанов.«СовгIаташ»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
60	1.Гайсултанов «ЧIегIардиган бен»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
61	1.Гайсултанов «ЧIегIардиган бен»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
62	С. Гацаев. «ЭхI, хьо мерза илии »	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
63	З.Джамалханов «8-гIа Март»	1	0	0			https://desharkho.ru /dikdosham/ru/
64	Ш.Рашидов «Ахъа суна	1	0	0			https://desharkho.ru /

	гечделахь»						/dikdosham/ru/
65	Талламан болх (доьалг 1ачу чийрикна лерина)	1	1	0			Тестировани
66	1.Мамакаев «Б1аьстенан1уйре»	1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
67	3.Сулейманова «Зу халхайолу»	1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
68	3.Сулейманова «Зу халхайолу»	1	0	0			https://desharkho.ru/ /dikdosham/ru/
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68					

Іаморан-методически кхачойар

Іаморан-методически пособиш

1. Дешаран книжка. Белхан тептар. 1-ра класс.
2. Дешаран книжка. Белхан тептар. 2-гІа класс.
3. Дешаран книжка. Белхан тептар. 3-гІа класс.
4. Дешаран книжка. Белхан тептар. 4-гІа класс.
5. Берийн бошмашна а, йуьхьанцарчу классашна а лерина хрестомати. /ХІоттийнарг.

Эдилов С.Э. Соьлжа-ГІала, 2018.

Іилманан литература

Эдилов С.Э. Нохчийн мотт а, керла технологеш а. Соьлжа-ГІала, 2018.

Арсанукаев А.М. Шкоলেখь исбаьхьаллин произведени таллар. Соьлжа-ГІала, 2013.

Методически литература

Эдилов С.Э. Дагалецамийн денош а, суьйренаш а

Ишколин даздариин, викторинийн, кьовсадаларийн, суьйрениин сценариш. Соьлжа-ГІала, 2018.

Дошамаш

1. Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. М.: ГИИ НС, 1961. 625 а.

2. Абдулкадырова Р.А. Йуьхьанцарчу ишколана лерина суьрташкахь нохчийн-оьрсийн-ингалсан дошам. Соьлжа-ГІала, 2011.

Хаамийн-ресурсни кхачойар

1. desharkho.ru – Нохчийн элекиронни школа.

2. ps95.ru/dikdosham/ - Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн дошам.

Урокал арахья дIаихья магийнчу мероприятийн перечень

Кху программо иштта йукьалоцу дешархойн урокал арахьяра мероприятиш а. «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предметан чулацамца догIуш долу урокал арахьяра гIуллакхаш билгал а дой, вовшахтуху йуьхьанцарчу классийн дешархойн башхаллаш а, хьашташ а, Нохчийн Республикин къаьмнийн а, этнокультурин а башхаллаш а тидаме а оьцуш. Урокал арахьярчу гIуллакхан маьIна ду ийманехь кхетош-кхиорна а, оьздангаллин нийса харжам бар кхиорна а тIехьажийна болу культурно-кхоллараллин болх дешархоша кхочушбар.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предметан чулацамца догIуш, урокал арахьяра гIуллакх кхочушдарна леринчу сахьтийн барам дешаран хьукмато билгалбо.

К ласс	Меропри ятин кеп	Тема	Дешархоша кхочушдечу гIуллакхийн коьртачу кепийн характеристикаш
I	Къамел	Сан дуьххьарлера киншкаш	Презентацига хьовсар. Къамелехь дакъалацар. Хаттаршна жьопаш далар. Темица догIуш хаттарш дар. Хетарг довзийтар. Йеша киншка харжарх а, киншкица болх баран бакьонех а хаамаш бовзар. Йеша киншка харжар. Йовзаран Iалашонца кишкашка хьовсар.
I	Интегрир ованни заняти- дезде	Ненан мотт	Къамелехь дакъалацар. Байташ йешар. Иллеш алар, эшарш лакхар. ХIетал-металш дастар.
2	Киншкина реклама йаккхар	Суна дукхайеза киншка	Билгалйинчу темина киншкаш харжар. Билгалйина тема иййцаре йар. Текстан реклама хIотгор. Хаттаршна жьопаш далар. Реклама йовзийтар. Хетарг довзийтар.

2	Виртуала н гездар	Нохчийн Республика – сан хьоме мохк	Презентацига хьовсар. Республикин гІаланех а, БІаьрла меттигех а болчу хаамашка ладогІар. Къамелехь дакъалацар. Темица йогІу говзарш йешар.
2	Прое ктан болх	Сан доьзал	Проектан болх кхочушбархьама оьшуш йолу материлаш гул а йеш, кечйар. Билгайинчу темина байташ, дийцарш йаздар. Проект кхочушйар а, тергамах чекхйаккхар а (куьйга йина киншка кечйар).
2	Йешархойн къовсадалар	Поэзин дезде	Байташ къастош а, дагахь а йешар. Литературин меттан кепаш ларйар. Хаттаршна жьопаш далар. Байташ йешаран мах хадор. ЖамІаш дийцаре дар.
3	Ловзар	Туйранийн турпалхойн парад (болам)	Ловзарехь дакъалаца. Педахкарш кхочушдар. Хаттаршна жьопаш далар. Хаттарш дар.
3	Виртуала н гездар	Киншки н истори	Кишкеш йовзар. Церан тайпанаш билгалдар. Йийцаре йар, хаттарш кечдар. Билгалйинчу темин хьокьехь ойла йар.
3	Прое ктан болх	Суна дукхадезачу дийнатах безамца	Проектан болх кхочушбархьама оьшуш йолу материлаш гул а йеш, кечйар. Билгайинчу темина байташ, дийцарш йаздар. Проект кхочушйар а, тергамах чекхйаккхар а.
3	Йешначу говзарш тІехь жима спектакль	Довзий вай?	Говзарш йешар. Сурт гайтрахьама ролаш харжар. Театрализацина декорациш кечйар. Спектаклехь дакъалацар. Йийцаре йарехь дакъалацар.

	Жима- проект	Халкъан хъекъало боху	Проектан болх кхочушбархъама оьшуш йолу материлаш гул а йеш, кечйар. Билгайнчу темина байташ, дийцарш йаздар. Проект кхочушйар а, тергамах чекхйаккхар а.
4	Къамел	Хазалла хIун йу?	Къамелехъ дакъалаца. Проблема хIоттийнчу хаттар тIехъ ойла йан. Хетарг довзийта. Темина дийцар а, монолог а хIоттон (кхолла).
4	Викторин а	Вай а, Iалам а	Викторинехъ дакъалаца. Проблема хIоттийнчу хаттар тIехъ ойла йан. Кхоллараллин кепара тIедахкарш кхочушдан. Хаттаршна жьопаш дала. Хетарг довзийта.
4	Къамел	Вайн къоман (халкъан) дезденош	Дезденойх лаьцначу хаамашка ладогIа. Къамелехъ дакъалаца. Хаттаршна жьопаш дала. Хетарг довзийта.

Белхан программа кечйечу хенахъ тематикин план хIотторехъ тидаме эцна хила йеза дешаран-методически материалаш йолу (мультимедин программаш, электронан Iаматаш а, задачникаш а, электронан библиотекаш, виртуалан лабораториш, ловзаран программаш, цифровой Iаморан ресурсийн коллециш) электронан (цифровой) Iаморан гIирсех пайдаэцаран таронаш, пайдаэцархойн тайп-тайпана тобанаш Iаморехъ а, кхетош-кхиорехъ а шайх пайдаоьцуш йолу а, электронан (цифровой) кепехъ схъайелла а йолуш, ИКТ-н дидактикин таронаш кхочуш а йеш, шайн чулацам дешарх долчу низамца цхъаьнабогIуш а болуш.